

ZIUA CÎND ZARUL A CĂZUT...

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

Legitimarea Purimului ca sărbătoare e, de mult, pusă în discuția cunoscutului dicton popular evreiesc. Dubii și controverse de diferite feluri s-au ivit în jurul acestei zile festive. Ceea ce ținem să relevăm de data aceasta este însuși numele straniu ce-l poartă, nume ce nu-și găsește asemene în nomenclatorul celorlalte sărbători iudaice.

Toate poartă, bineînțeles, nume ebraice, nume care exprimă semnificația lor. Ca să înțelegi tîlcul Purimului trebuie însă să apelezi la graiul străvechilor persi. Ce înseamnă acest cuvînt? Ne-o spune Cartea Esteri. *והפיל סור הוא הנורא, להםס פור* (9-24), iar mai departe *על כן קראו לימים האלה פורים* (9-24), iar mai departe *על שם פורים*. De aceea au numit aceste zile Purim după cuvîntul Pur (idem 9-26).

Deci textul Meghilei, Cărții lui Ester, scris pe de-a-ntregul în limba Bibliei, utilizează numai de această dată un cuvînt persan și-l traduce în ebraică. Nu numai atît. După mîntuirea din ghiarele pierzaniei, orînduitorii acestor sărbători recurg la acest nume spre a denumi ziua menită să amintească despre această mîntuire. Pentru ce toate acestea?

În joc era viața unui întreg popor. Într-o singură zi — se plînuia de către Haman — trebuiau exterminați toți evreii „tineri și bătrîni, copii și femei

מנער ועד זקן, סף ונשים... ושללם לבדו iar avuțul lor să fie jefuit (ibidem 3-13). Decizia finală (în terminologia eichmaniană i s-ar putea spune Endlösung) depindea însă de capriciul unui... zar. În clipa cînd acesta a fost aruncat, aparatul de exterminare s-a pus în mișcare, mecanismul genocidului s-a declanșat cu o precizie demnă de o cauză mai bună. Scribii au pornit la treabă... legislația; curierii regali au început să alerge din cetate în cetate spre a duce vestea;

arcașii și sulițarii s-au luat la întrecere în ascuțirea uneltelor morții — într-un cuvînt s-a declanșat iureșul להרוג ולאיכר exterminării, crimei, pierzaniei“.

Un zar. El a mai căzut odată, modificînd cursul istoriei: la trecerea Rubiconului. Cezar l-a folosit spre a încredința istoriei imaginea acestui eveniment „Ala jacta est“, a exclamat cînd a ordonat legiunilor sale să treacă la împlinirea planului său.

Nimeni însă nu s-a întrebat ce ar fi făcut Cezar dacă zarul cădea altfel. E clar că nici gînd n-ar fi avut să renunțe la hotărîrea sa. Zarul era menit să-i dea, în fața istoriei, o consacrare a destinului, a unui destin orb și capricios.

Haman, cel stăpînit de ură și sete de putere, la fel, nu și-ar fi schimbat hotărîrea. La nevoie, zarul ar fi fost mîsluit, căci el avea rolul unei justificări a actului criminal.

Noi, însă, am reprezentat și reprezentăm o concepție diametral opusă acesteia. Credem într-o justiție immanentă, într-un Dumnezeu al istoriei. Credem cu o credință nestrămutată că sub specia eternității, în perspectiva vremurilor, există o logică. Refuzăm a ne înclina înaintea absurdului, înaintea zarurilor care decid soarta oamenilor.

Aceasta vrea să fie realul, adîncul înțeles al Purimului. Nu ne vom mai mira, deci, că am dat acestei zile un nume împrumutat din limba respectivului mîsluitor al destinului și nu din limba noastră. Nu numai actorii populari poartă în această zi o mască. Insuși numele unei zile în care s-a pus o mască destinului nu este unul autentic, ci împrumutat din recuzita aceluia care a vrut să regizeze istoria, devenind însă, măscăniul ei.

Vizita în Iugoslavia a Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen

La invitația conducerii Comunităților evreiești din Republica Socialistă Federativă Iugoslavia, în ziua de 8 martie a.c. Eminența sa d. Șef-rabin dr. *Moses Rosen* a plecat la Belgrad spre a participa la solemnitățile organizate cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la deportarea evreilor din Macedonia, precum și la inaugurarea casei comunității evreiești din orașul Skopje. Împreună cu d. Șef-rabin au plecat d-nii: *Martin Băluș*, vice-președinte al Comunității evreilor mozaică din București și *Victor Rusu*, prim-redactor al „Revistei cultului mozaic“.

În Gara de Nord au venit să-i conducă d-nii: *Emil Sechter*, secretar general al Federației Comunităților Evreiești; *Daniel Segal*, președintele Comunității evreilor mozaică din București; prim-rabin *I. M. Marius*; *M. Herșcovici*, președintele secției de asistență, funcționari ai Federației.

În ziua de 14 martie a.c. Eminența Sa și persoanele care l-au însoțit s-au întors în țară.

Cartea Esterei ca monument literar

Solicitîndu-ne intens și în permanență pe toți Biblia e una din cărțile fundamentale asupra căreia revenim mereu, nu doar pentru că ar reprezenta memoria vie a unui mic popor ce a descoperit ideea mesianică, asumîndu-și-o. Căci Biblia nu e numai un manual unic de religie într-atîtea direcții exemplare, dublat pe deasupra, de una tratat etic. Ea e, totodată o copodoperă literară. Mai mult, o întreagă literatură, adică o vastă enciclopedie a atitudinilor obște mozaice, a situațiilor tipice existenței acesteia.

În paginile uneia și aceleiași cărți, încrederea nestrămutată într-un viitor fericit de pace și înfrățire, decurgînd din spiritul mesianic, se aliază pesimismului Ecclesiastului vorbind de zădărnicia zădărniciilor; atitudinea eroică a Macabeilor coexistă cu aceea — eroică și ea, dar la alt mod — a lui Iov care, refuzînd obstinat recunoașterea culpabilității imaginare ce i se impută, consideră absurdă existența însăși. Ne întîmpină aici atitudinea extatică și de exaltare a vieții, și cea ascetică, de negare a ei, impulsivitatea nestăpînită și reflexivitatea, smerenia lui Tovie-orbul și mîndria biruitorilor înșorși din luptă. Cîntecelor războinice și narațiunilor de aspră, crudă poezie din *Judecători*, le succed vibrante înmuri slăvind virtuțile umanitare, bunătațe, ospitalitate, construcția; suavelor idile desfășurate într-un decor campestru ca aceea a moabitei Ruth, pagini de aprins senzualism. Poezia de un savant altruism din discursurile profeților, din blestemele și binecuvîntările *Deuteronomului* alternează cu cea bucolică, aceasta cu o alta, somptuoasă a fastului și ceremoniilor de tip oriental. Ne sînt propuse sublimă viziuni paradisiace, dar și altele, terifiante, apocaliptice. Citim pagini încărcate cu imagini dintre cele mai îndrăznețe și altele, de o mare simplitate, lipsite de orice metaforă, chiar simple cronologii, dar care, în desfășurarea lor, capătă o anume, reală măreție. De o profundă, ca de mari clopote rezonanță, poezia gaoaică din *Proverbele* și *Pildele lui Solomon* — expresie a unei viziuni dominatoare a vieții, generată de înțelegerea ei, și, alături, expresie a unei viziuni contrare, tulburătoare *Cîntare a cîntărilor*.

IACOB LEIBOVICI

(Continuare în pag. a III-a)

Noi frumuseți frumuseții străvechi

Se afirmă că o săptămîna bună aduce după sine alți faști buni. S-ar putea adăuga că și o frumusețe aduce după sine alți frumuseți. Generații de-a rîndul au admirat frumusețea „Cărții Esterei“. Dar cîta frumusețe a apărut în decursul secolelor în jurul acestei povestiri captivante din Biblie! Ar fi de ajuns să ne gîndim doar la nemuritoarele fințe ale marelui Rembrandt pe tena Ester și Haman. Și dacă alții au găsit într-însa o sursă de inspirație — cu alții mai mult a fost animată gîndirea și fantezia evrească.

În jurul eroilor din Cartea Esterei au apărut o sumedenie de filigrane — fără a diminua bineînțeles nimic din comoara originului. În Midraș, precum și în alte opere cu caracter religios, găsim o mrejă de legende în jurul Cărții Esterei în care se manifestă atașamentul poporului pentru trecutul său istoric și pentru figurile sale eroice.

Aceasta constituie un comentariu sui-generis care se comportă după principiile creației artistice și se adresează mai mult inimii decît creierului. Dar totodată îmbogățește și înăvribează gîndirea omenescă.

Stim, de pildă, din Cartea Esterei cum a apărut sărbătoarea de Purim. Dar cum a fost hotărîtă această sărbătoare în ceruri? La aceasta ne răspunde Midrașul „*Aba Gurion*“. Afîșîndu-l pe regele Ahasveroș — Haman îi spune că evreii au prea multe sărbători și că aceste sărbători sînt imorale și dăunătoare intereselor imperiului. Iar în momentul cînd născînd rege se lasă convins — spune legenda — a apărut îngerul Mihael în fața lui Dumnezeu și a cerul îndurare pentru fiii lui Israel; Dumnezeu l-a ascultat și a răspuns: „Deoarece sărbătorile mele nu-i sînt pe plac lui Haman și consideră că sînt prea multe, voi adăuga încă o sărbătoare — Purimul — care să fie prîznuită în ziua cîderii lui Haman“.

Nemărginita fantezie populară cheamă tot universul cu toate fenomenele sale în ajutor împotriva lui Haman. Iar parte cerul și pămîntul, timpul cu zilele și lunile sale, bădurea cu arborii dintr-însa, păsările, marea și nisipul de pe malul ei. Haman vrea să știe — de pildă — în ce zi să organizeze mace-lul împotriva evreilor. Potrivit obiceiului din acea vreme, trebuie anunțat zarul — trebuie tras la sorți. El cere, deci, să i se aducă o creangă dintr-un copac, care să fie tăiată în bucățele potrivit numărului de luni și de zile. Dar care copac e dispus să-și ofere lemnul pentru o asemenea treabă? Pentru fiecare copac se găsește un verset, care amîn-

tește de legătura lui cu poporul lui Dumnezeu. Măslînuț asemenea măsluii, nucul asemenea sacilor și palmierul la fel ca și cedrul.

Același motiv se repetă și cînd e vorba de confecționarea unei spinzurații pentru Haman. Midrașul arată cum s-au înfățișat toți copacii în fața lui Dumnezeu rugîndu-l să nu fie pîngăriți în asemenea chip. Doar spinul s-a transformat dintr-odată în spinzura-toarea pe care să fie atîrnat un spin, fiu de spin cum spune legenda.

Nu mai vorbim de zilele, lunile și zodiile care s-au rugat lui Dumnezeu să nu le facă de rușine și să nu trîmăie într-una din ele un necaz asupra evreilor. Luna Nisan spune, de pildă: „În zilele mele evreii au fost salvați din sclavia egipteană, deci, te rog să nu pierd harul în ochii tăi și să nu faci rău fiilor tăi în zilele mele, să nu schimbi bucuria lor din această vreme în tristețe și dolu“.

Luna lor îi amintește lui Dumnezeu că în zilele sale a căzut mana cerească, săturînd poporul în pustiu și ș.a.m.d.

Cu multă dragoste sînt zugrăvite în legendele chipurile Esterei și al lui Mordehai. Evlavia lor, frica de Dumnezeu și modestia lor denotă trăsături de caracter apărute mult mai tîrziu decît evenimentele descrise în Cartea Esterei.

Numele de Ester îi este dat conform relațiilor din „*Targum Seni*“ chiar de către regele Ahasveroș. Cum a văzut-o ar fi exclamat: „Nu Hadasa să fie numele tău, ci Ester, căci șafa ta luminează ca frumosa

stea Astahar!“.

Prin modestia ei găsește har în ochii lui Heghe, păzitorul haremului, precum și în ochii tuturilor. Ea refuză mincările alese, iar pe cele șapte fete care i-au fost date ca slujnice le repartizează în așa fel, încît fiecare să nu lucreze decît o singură zi pe săptămîna. Și Heghe o laudă și spune că de cînd e el paznicul haremului n-a existat atîta modestie la curtea regelui.

Mordehai apare în legendă ca un înțelept, călît în anii de dășpora, cu pricepere deosebită în comportarea cu oamenii stăpînirii. El atrage atenția Esterei să nu-și desvîlve originea pentru următoarele motive: dacă evreii vor afla că una din neamul lor a ajuns într-o poziție atît de înaltă, ei se pot ridica deasupra altor popoare, arătîndu-le dispreț și superioritate.

Midrașul „*Aba Gurion*“ relatează că Haman i-ar fi destăinuit planul său de exterminare a evreilor unui cunoscut de-al său cu numele de Zoharan. Acest Zoharan l-ar fi avertizat povestindu-i o fabulă cu o păsăre, care și-a făcut cuibul la malul mării și ora fericită că în curînd va avea puî. Dar într-o zi un val uriaș a spălat malul, luînd cu el și cuibul cu ouăle păsării. Aceasta a jurat să se răzbune și să transforme marea în pustiu și pustiu în mare.

Imediat a pornit să ia cu ciocul apă din mare și s-o verse în nisip. Apoi lua nisip și-l scuipa în mare — pînă o altă păsăre și-a bătut joc de ea zîcîndu-i că nici cu ajutorul

(Continuare în pag a IV-a)

Întrevederi ale d-lui Șef rabin

Cu prilejul recente vizite în Israel, Eminența Sa d. Șef rabin dr. Moses Rosen a avut o întrevedere cu d. dr. Zerah Wabrbastig, ministrul Cultelor statului Israel. În cursul convorbirii cordiale ce a avut loc, s-a discutat în legătură cu noua acțiune de distribuie a sulinilor sfînte dăruite sinagogilor din Israel de către Federația Comunităților Evreiești din România.

Dl. Șef rabin a avut o întrevedere

de lucru cu d-nii Sam Haber, vice-președinte executiv și Louis Horwitz, directorul pentru Europa al organizației „Joint“. Au fost discutate probleme privind ajutorarea coreligionarilor bătrîni, bolnavi, lipsiți de mijloace.

La invitația Consiliului muncitoresc din Tel Aviv, d. Șef rabin dr. Moses Rosen a făcut la „Bet Brenner“ o expunere asupra vieții evreiești actuale din România.

O viață pentru o idee: Eugen Relgis

Comentind o idee a Ecclesiastului, d. Șef-rabin dr. Moses Rosen ne învață, în cartea sa *În lumina Torei* că „Iudaismul pune accentul mai mult pe sfârșitul unei opere decât pe inaugurarea ei”. Viața și opera lui Eugen Relgis confirmă în total această gândire filozofică. Dacă la 2 martie a.e. el a împlinit venerabila vîrstă de 78 ani, în anul ce a trecut a încheiat 60 de ani de activitate pe tărîmul publicistic, literar și sociologic.

Această din urmă aniversare a prilejuit prestigioasei reviste *Manuscriptum* începerea publicării, în ultimul număr din trimestrul IV din 1972, a unei părți din scrisorile primite de Relgis de la marele romancier Upton Sinclair și continuarea apariției în viitoarele numere a altor scrisori emînd de la Romain Rolland, Stefan Zweig, Thomas Mann, Emil Ludwig ș.a. Profesorul și scriitorul Mircea Handoca, prefăcînd publicarea acestei corespondențe cu o scurtă notă introductivă și cu îndrumări explicative. Tot d-sa a terminat alcătuirea unei ample monografii asupra vieții și muncii spirituale ale autorului romanului autobiografic *Glusuri în surdina*.

În 1912, pe cînd avea doar 17 ani, Eugen Relgis a participat la o anchetă întreprinsă sub titlul *Care este idealul nostru*, de revista *Flacăra*, publicînd un substanțial articol-răspuns, din care desprindem aceste câteva fraze ce vestesc pe umanitaristul și pacifistul care în 1920 va scoate la lăși apreciată revista *Umanitatea*, ce avea să devină la București, în 1928, *Umanitarismul*.

„Cît timp va dăinuia totuși sistem pedagogic, cît timp nu se vor schimba moravurile noastre de tot felul, cît timp țara nu va ajunge la o renaștere completă, vom avea o tîrînire suptă de patimi, fără vreun ideal și fără demnitate. Numai cînd dascălii vor apuca sufletul necopt al copilului de la clasa I-a primară și-l vor plămădi, îl vor cultiva cu grijă, cu dragoste de adevărat părinte, numai atunci vom avea și un tîrîner școlar care să știe ce vrea și care este menirea învățăturii”.

Opiniile cutezătoare ale școlarului n-au rămas nesancționate de conducerea liceului, ca și de invidia colegilor săi.

Nu împlinesc încă 18 ani cînd, în 1913, a scos împreună cu I. Ludo și G. Spina, de aceeași vîrstă cu dînsul, revista de avangardă *Absolutio*, tot la lăși. La această revistă, alături de fondatori, întîlnim pe Tudor Arghezi, George Bacovia, Emil Isac ș.a.

Continuă în același timp colaborarea, începută în 1912, la ziarul *Dimineața*, *Opinia* și *Rampa*. Sînt interesante de reținut și semnificative pentru evoluția sa intelectuală, conținutul și calitatea articolelor sale, care toate sînt pledoarii convingătoare pentru introducerea unui spirit național în arhitectura și teatrul românesc. Pledaează de asemenea pentru ameliorarea situației clasei muncitoare, prin construirea de locuințe muncitorești și întărirea măsurilor pentru salvagardarea sănătății muncitorilor de toate categoriile. Apariția monografiei lui Handoca va prileji cunoașterea mai amănunțită a acestor date, ca și a multor altor aspecte din viața și creația lui Relgis, asupra cărora spațiul revistei noastre nu îngăduie să stăruim.

În aceste zile se împlinesc 50 de ani de la publicarea de către editura *Viata Românească* a lucrării fundamentale din activitatea de sociolog a lui Eugen Relgis: *Umanitarismul și Internaționala intelectualilor*, urmată, tot în 1923, de *Principiile umanitariste*.

În același an — 1923 — Relgis pune bazele *Prinului grup umanitarist din România*, al cărui nucleu l-au constituit Ion Slavici, C. Rădulescu-Motru, Ion Teodorescu, Ion Pas, Panait Mușoiu, Eugen Filotti, D. D. Pătrășcanu, C. G. Costa-Foru, Gala Galaction, Barbu Lăzăreanu ș.a.

În numele acestui grup, Eugen Relgis lansează cunoscutul și mult comentat de încreagă presă românească și din străinătate *Apel către toți intelectualii liberi și muncitorii luminați*, care a fost semnat de cele mai reprezentative figuri ale lumii, în frunte cu prof. Georg. Fr. Nicolai (autorul celebrei cărți „Biologia războiului”, editată de „Viata Românească” în două ediții, în 1921 și 1926, neclărită de Relgis), Henri Barbusse, Upton Sinclair, Stefan Zweig, Rabindranath Tagore, Ian Ryner, Pierre Ramus și mulți, mulți alții, din toate continentele.

Este de semnalat că tot în acest an se împlinesc semicentenarul de la apariția volumului de confesiuni ale marilor europeni vizitați de Eugen Relgis, intitulat *Peregrinări europene*. Aflăm din lectura acestei cărți că nobilele idei de securitate și cooperare care au dus la conferința de la Helsinki, au preocupat, cu decenii în urmă, gîndirea europeană. În 1924, revista franceză *Esope* considera pe Eugen Relgis ca un precursor al evenimentelor actuale, „una din mințile cele mai luminate și mai curajoase ale generației”, iar reputatul om de cultură Perpessicius emise atunci această opinie asupra cărții: „Peregrinările lui Relgis sînt incursiuni în inima și sufletul popoarelor vizitate. Călătorul acesta „flămînd de omie” ne prezintă o lume necunoscută pînă acum, o lume închinată unor idealuri superioare de toleranță și înfrățire”.

Personalitatea lui Eugen Relgis s-a impus de mult în lumea culturii universale, pentru că el și-a consacrat toată energia spiritului său activ și toată credința sa în puterile încă neexplorate ale omului, pe care-l socotea „centru al pămîntului”.

„Stăm aici — spunea el, în urmă cu jumătate de veac — într-un articol publicat în *Adevărul* din 6 aprilie 1923 — în această țară cu atîtea energii promițătoare și stăruim în acțiunea noastră, convingi de rostul universal, adică pacific... al fiecărui popor, al fiecărui muncitor manual sau intelectual. Știm că nu sîntem singuri: conștiințele lihere sînt pretutindeni, se caută peste granițe și se recunosc”.

În adevăr, la numai cinci ani de la lansarea apelului său, Relgis are imensă satisfacție de a lua parte la Congresul pentru pace de la Sonatagsberg, lîngă Viena, la care au fost prezenți delegați din 40 de țări. El are atunci, la vîrstă de numai 28 de ani, satisfacția imensă de a propune și a fi acceptată ideea federalizării tuturor grupărilor antirăzboinice într-o *Internațională pacifistă*, fapt ce i-a dat lui Tudor Arghezi prilejul de a-i scrie lui Relgis o emoționantă scrisoare, din care reproducem următoarele:

„Să-mi dai voie să cîntesc în rîvna d-tale, iubite domnule Relgis, continua și egala putere de a lua în serios o idee. Exemplul d-tale că oricine te găsește permanent nemiscat lîngă aceeași idee și în același punct — fraternizarea și cooperarea tuturor popoarelor — mie unuia îmi inspiră un mare și fervent respect, necunoscînd o pildă mai culturală”.

Un asemenea om incomoda. evident, mentalitatea de slugi ale fascismului și hitlerismului ce stăpînea țara noastră. Se împlinesc în curînd 40 de ani de cînd autoritățile germane au confiscat scrierilor lui, gînditorului și luptătorului pentru pace Eugen Relgis, numeroase manuscrise. Prada a fost transportată la Berlin unde, împreună cu lucrări ale literaților de renume mondială Romain Rolland, Stefan Zweig, Henri Barbusse, Emil Ludwig, Georg Fr. Nicolai, Panait Istrati ș.a., au fost aruncate în holocaustul cu care și-au inaugurat naștii bestiala lor politică de suprimare a cuvîntului scris. Naștii îl identificaseră pe Relgis după apariția în limba germană a importante sale anchete internaționale *Weg zum Frieden* (Căile păcii), tradusă și în alte limbi. Ea reprezintă pentru toți cei interogați din toate țările, de la Einstein, Freud, Gandhi, Gide pînă la ultimul cetățean conștient de grozăvia momentului prin care trece omenirea, o chemare solemnă la evitarea confruntării armate și la instaurarea păcii pe calea discuțiilor și tratativelor.

Merită a fi subliniat faptul că la amîntita anchetă au participat oameni de talia lui Arghezi. Aderca, Constantin I. Iasi, Constantin Graur, Costa-Foru, Teodorescu-Braniste, profesor dr. Marinescu, Lotar Rădulescu, Tonitza, Saniclevici, profesor dr. Parhon, dr. Halevy, Spina, dr. Beck, Perpessicius și mulți alții.

Strădania de decenii a lui Relgis a fost constant recunoscută, elogiată și admirată. Nu ne îngăduie spațiul să demonstrăm afirmația noastră, dar nici nu putem trece cu vederea că, la împlinirea, în 1955, a vîrstei de 60 de ani, el a fost propus drept candidat la premiul Nobel, și a amînti că în decursul anilor, a fost onorat cu nenumărate distincții de cultură, cu numirea sa ca membru de onoare sau activ al diverselor asocia-

ții și ligi antirăzboinice, premiat în diferite țări pentru lucrările sale sociologice, numit profesor, în urmă cu 20 de ani, al Universității din Montevideo, la catedra de sociologie.

Eugen Relgis consideră însă, că cea mai emoționantă ratificare a muncii sale în slujba omenirii și a păcii universale o constituie două momente: înființarea la Torino, în urmă cu zece ani, a societății *Quadrupli degli Amici di Eugen Relgis*, identică ca obiect și scop cu aceea fondată în 1947, la Paris, „Les Amis de Romain Rolland”, și numirea sa, de către Consiliul executiv al institutului, ca membru de onoare al Universității Ebraice din Ierusalim, în toamna anului 1972.

Conținutul pergamentului ce i s-a înmînat cu prilejul solemnității este elocvent în ce privește valoarea omului și gînditorului. I se conferă titlul de membru de onoare al corpului profesoral al Universității ebraice din Ierusalim „în semn de omagiu pentru opera sa de poet, scriitor și sociolog, pentru neobosită sa strădanie în promovarea ideilor de pace și fraternitate mondiale. Viața și opera lui Eugen Relgis sînt o reflectare fidelă a evenimentelor tumultuoase ale acestui secol”.

Crescut de mic copil în respectul tradițiilor evreiești și în cunoașterea învățăturii ebraice, el a găsit, în paginile vechi proaspete ale Bibliei, sorginea care l-a îndrumat spre doctrina și acțiunea umanitaristă. Debutul afirmării sale pe planul gîndirii sociale și-l face, la vîrstă de 30 de ani, cu lucrarea *Umanitarismul biblic*, editată la Iasi de *Viata Românească*. În cele aproape cinci decenii ce au trecut de atunci au urmat alte cărți cu tematică evreiască: *Esuri despre iudaism: Halahismul; Mărturiile de ieri și de azi; Alte mărturii de ieri și de azi*.

Cînd a împlinit 30 de ani, marele ziarist democrat Tudor Teodorescu-Braniste a afirmat, într-un amplu articol publicat în *Jurnalul de dimineață* (19 noiembrie 1943), că lupta ce a dus-o pentru umanitarism și pace, sacrificiile de care a fost capabil Eugen Relgis re-prezintă o viață pentru o credință, pentru o idee.

Mircea Handoca, după ce a cercetat toată opera lui Relgis, zece de mii de foi din arhiva scriitorului, miile de scrisori primite din partea marilor oameni de cultură de pretutindeni, afirmă, în încheierea monografiei sale: „Datorită multilateralității preocupărilor, fie-mi permis să fac pentru prima dată o observație și o comparație: avem în Eugen Relgis o personalitate de tip enciclopedist — așa cum au existat în cultura românească un Dimitrie Cantemir, un Ion Heliade Rădulescu, un Bogdan Petriceicu Hasdeu, un Nicolae Iorga, un George Călinescu... Știu! Trebuie să păstrăm proporțiile! Pentru ca aserțiunea mea să nu pară exagerată: citiți opera lui Relgis, meditați pe marginea ei. Chiar dacă cineva ar putea spune că a reușit să găsească în unele puncte din argumentația lui Relgis călcîiul lui Ahile, nimeni și niciodată nu va îndrăzni să-i conteste profunda sinceritate și buna credință, încrederea neșrămutată în om și forțele lui creatoare, în dreptate, libertate și democrație”.

IACOB BACALU

TERMOCENTRALA ROGOJELU

S-a încheiat prima etapă de construcție a termocentralei de la Rogojelu (județul Gorj). În prezent, această termocentrală care va avea în final o putere instalată de 1720 MW, pulsează în sistemul energetic național o cantitate de energie electrică aproape egală cu cea furnizată de toate centralele electrice din țară cu 20 de ani în urmă.

EXCAVATOARE „PROGRESUL”

Răspunzînd cerințelor tot mai mari ale numeroșilor săi beneficiari din țară și de peste hotare, uzina „Progresul” din Brăila și-a diversificat an de an gama de produse. În prezent, se realizează aici mașini pentru matrițare și forjare pînă la 5 000 tone forță, uilaje pentru industria metalurgică, industria chimică a hîrtiei și celulozei, uilaje pentru industria materialelor de construcție, concasoare și altele.

O pondere mare în producția de bază a uzinei o au excavatoarele. Nu de mult au fost asimilate și introduse în producția de serie noile tipuri de excavatoare hidraulice, pe pneuri și șenile, de 0,4 și 0,6 mc. Ele sînt dotate cu echipamente speciale și pot fi folosite la lucrări de înălcărare, descărcare, ridicare și excavare.

În prezent, uzina exportă excavatoare hidraulice în peste 30 de țări. Anul trecut, produsele uzinei au fost prezentate la 17 expoziții și tîrguri internaționale, unde s-au încheiat noi contracte cu firme din diferite țări.

LOCUINTE PENTRU FORESTIERI

În zona nord-vestică a orașului Toplița, județul Harghita, s-a deschis un nou șantier de construcții de locuințe. În cartierul denumit Cornișă, situat pe terasa a doua a localității, urmează să fie amplasate peste 2 000 de apartamente, destinate în mare parte forestierilor care vor lucra în noile unități de P.A.L. și mobilă, aflate în plină construcție.

Tot aici a fost ridicată clădirea unui liceu modern cu 20 săli de clasă.

MUZEU PLUTITOR

Pentru a valorifica tradițiile navigației pe milenarul Danubiu, cercetătorii de la stațiunea geografică din Orșova au organizat un înedit muzeu pe vasul „Vaskapu”, una din cele mai vechi nave din țară. Muzeul plutitor cuprinde numeroase exponate, cărți, planșe, fotografii și albume privind navigația pe Dunăre.

SUPERMAGAZINE LA SATE

Încă un semn al epocii noastre: supermagazinele de la țară. Numai în județul Galați au fost construite și date în folosință în cursul anului trecut 15 asemenea supermagazine.

NOUL SPITAL DIN BUZĂU

În noul cartier de blocuri Micro-14 din Buzău a început construcția unui spital cu 705 paturi și a unei policlinici. Spitalul va avea secții de interne, chirurgie și pediatrie iar policlinica va dispune de cabinete specializate.

„Mitropolia Banatului” despre cartea „În lumina Torei”

„Mitropolia Banatului”, revistă oficială a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului și a Episcopiei Aradului, publică în ultimul său număr (4—6/1972) o amplă recenzie a cărții *Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen, „În lumina Torei”*.

Autorul își începe articolul cu următoarele cuvinte: „Volumul pe care-l prezentăm în rîndurile ce urmează este una din acele cărți pe care numai după ce le-ai citit îți dai seama de importanța lor, de necesitatea apariției lor.” Mai departe, recenzia prezintă fiecare capitol al cărții, scoțînd în evidență bogăția de idei și

stilul ales al autorului. Articolul se încheie cu următoarea constatare: „...credem că din cele citate se va putea observa spiritul larg umanitar mărturisit de unul dintre cei mai autorizați exponenți ai religiei mozaice. Și, în fine, nu putem lăsa nemenționată cunoașterea de către autor a limbii române în toate subtilitățile ei lexicale și gramaticale, fără a mai vorbi despre condițiile impecabile de editură în care cartea a apărut. Toate acestea fac ca ea să fie citită cu deosebită plăcere, interes și folos”.

Autorul recenziei este prot. Gh. Gheția.

Obștea evreiască din Teheran

Legenda pretinde că Mordehai și Ester, eroii dramei de Purim s-au săvârșit din viață aflându-și odihna veșnică într-o localitate persană situată în apropiere de Teheran. Fapt este că în această țară — actualul Iran — comunitatea evreiască are o îndelungată tradiție istorică.

Teheran, capitala Iranului este situat în apropierea localității biblice Rages, menționată în Cartea lui Tobit.

Potrivit relatărilor călătorului David Beth Hillel, în anul 1828 trăiau în oraș o sută de familii de evrei. Alți călători și misionari care au străbătut Iranul în cursul secolului al XIX-lea, vorbesc despre o creștere a populației evreiești din Teheran. Noii veniți s-au stabilit în cartiere sărace și insalubre, denumite *mahala*, unde și-au construit sinagogi și alte instituții religioase și sociale. Se ocupau cu micul comerț și meseriile, foarte puțini ajungând la o situație economică mai bună.

Au existat însă și cițiva medici evrei, unul dintre ei fiind numit profesor la Colegiul medical din Teheran.

La intervenția lui Moses Montefiore, statutul legal al evreilor din Iran s-a îmbunătățit, iar după reformele constituționale de la începutul secolului XX, au devenit cetățeni egali în drepturi cu toți locuitorii țării.

Printre personalitățile proeminente ale obștii evreiești din Teheran de la începutul secolului al XX-lea se numără Solomon Kohen Zedek, autorul primei gramatici ebraice pentru uzul evreilor din Iran; Mullah Elijah Haim More, autorul a trei volume despre istoria și tradiția evreilor; Soliman Haim, editorul unui ziar evreiesc în limba persană etc.

Cu sprijinul Jointului comunitatea desășoară o susținută activitate de asistență socială. Funcționează, de asemenea, școli de cultură generală și de calificare profesională (ORT).

Cartea Esterei ca monument literar

(Urnare din pag. I-a)

În Biblie — ca operă literară — abundă situațiile conflictuale dintre cele mai ascuțite. Biblia ne oferă, de asemenea, o tipologie pe cit de bogată pe alt de variată. În paginile ei defilează răzvrățiții întru dreptate, împotriva fărâdelegii atotstăpînătoare, și răzvrățiții împotriva Legii supreme; tirani și buni cîrmuitori de norod, legiuitori pașnici și conducători de oști, curteni intriganți, lingușitori și alții de rea credință, oameni de toate condițiile, păstori, agricultori, meșteșugari, robi și roabe, loiali și călcători, credincioși și nelegiuți deopotrivă, șireți sau cu sufletul deschis, ospitalieri și haini, dedați celor spirituale sau lacomi de aveau, fideli și trădători, violenți sau cumpătați, suspicioși și încrezători, virtuțioși și dedați viciorilor, ușuratici și tari în virtute, de umoare egală sau schimbătoare, soții credincioase și femei desfrîate — fiecare reprezentînd o ipostază umană, toți laolaltă realizînd Umanitatea în întregul și sub multiplele ei înfățișări.

Parte a acestei vii, imense, pilduitoare memorii colective e și *Cartea Esterei* istorisind depășirea, ca și miraculoasă, a unei tragedii naționale, vorbind despre o cumplită durere care s-a transformat în neîmărmurită bucurie, despre un doliu imens care s-a sfîrșit prin a fi o sîrbătoare aparte. Și asemenea întregului căruia îi aparține, o capodoperă literară. O laudă, mai întîi de loc obișnuită a demnității omeniei. E slăvit în acea carte omul aflat în posesia acestui bun suprem, capabil să-l apere cu riscul vieții; și e slăvit, totodată, omul care după ezitări, se străduiește să-l dobîndească, asumîndu-și conștient acest risc. O laudă aparte, pentru că, elogiînd demnitatea, la expresia cea mai înaltă a curajului moral, autorul anonim al *Cărții Esterei* ține s-o opună orgoliului exagerat. Conflictul dintre Mordehai, care refuză să îngenuncheze în fața semenului său, oricare i-ar fi rangul și puterea, oricît de mari avuțiile și adversarul său, marele dregător Aman, care ține morții să-l silească pe evreu să i se prostorneze, care consideră un afront personal orice manifestare de independență și mîndrie umană e o înfruntare între demnitate și orgoliu. Tragedia unui popor e astfel dublată de o dezbateră morală de interes general și peren, încorporată acestei dezbateri, și, în felul acesta, universalizată. E primul nostru argument în favoarea valorii de excepție a acestei cărți. Și cel mai puternic.

Virtutea demnității apare în *Cartea Esterei* ca emblema omului adevărat, puternic, impunînd în orice împrejurări respectul, căci e, în cele mai nefavorabile situații chiar, stăpîn pe sine și, de aceea, neînfriecat. Îmbrăcat în sac și cu cenușa presărată pe cap, strîgîndu-se pe ulițele orașului Susa jalea, o jale care nu e a lui doar, ci a neamului său, Mordehai nu e mai puțin impunător decît atunci cînd, purtînd vestiminte imperiale și coroană pe cap, străbate aceleași străzi călare pe un falnic armăsar. El nu-i cerește Esterei intervenția salutară, ci o impune autoritar; nu se umilește înaintea-i, ci revendică demn, avertizînd-o de primejdia umilimii, rușinii legate de lășitatea de a se sustrage unei imperioase îndatoriri, obligînd-o, prin înșăși comportarea lui, să se depășească pe sine și să răspundă încrederei ce i se acordă, misiunii încredințată de frații ei întru suferință.

Viciul orgoliului ne e prezentat, dimpotrivă, ca o expresie a meschinăriei, a micimii sufletului, a neîncrederii în sine, ca o altă formă a lășității, ca o dovadă a slăbiciunii morale, a vulnerabilității unei ființe dominate de impulsuri și care, vîndu cu orice preț să se convingă de contrariul, încercînd să se impună, e în stare de orice mîrșăvie, de toate josițiile, capabilă să recurgă la crimă, să organizeze un genocid. Aman refuză lupta deschisă, caută să-și cumpere cu bani peșini, speculînd slăbiciunile împăratului, o jălnică, falsă victorie. Personaj ridicol nu e de aceea Aman numai atunci cînd e nevoit să acționeze împotriva dorințelor sale, cînd e obligat, bunăoară, să-i dea cinstire adversarului pe care dorește cu ardoare să-l rănuie, ori cînd se află la mare primejdie. Ridicol este el în toate circumstanțele, în plină glorie chiar, atunci, de pildă, cînd, foarte satisfăcut de sine, desășoară în fața nevestei sale bogă-

Evreii din Tanger

Tanger, orașul situat la intrarea în strîmtorarea Gibraltar, s-a numit în antichitate Tingis. Înaintea cartaginezilor, în oraș se afla o colonie de fenicieni iar numeroși istorici susțin că în Tingis se afla și o comunitate evreiască. Această părere este confirmată de unele descoperiri arheologice care au scos la lumină obiecte de ceramică pe care erau gravate menore.

Cert este că după exodul evreilor din Spania (1492), parte dintre evreii sefarzi s-au refugiat în acest oraș. La aceștia s-au adăugat grupuri de evrei sosiți din Safi și Azemur. Dar și aici i-a ajuns brațul de fier al inchiiziției. Cînd orașul a fost cucerit de portughezi, au fost înstaurate tribunele ecleziastice, menite, între altele, să-i trimită pe autodafe pe marani, convertiții care în taină continuau a fi evrei.

Mult mai tîrziu, în 1661, cînd portughezii au cedat Tangerul-englezilor și pericolul inchiiziției a dispărut, în Tanger au început a se stabili familii evreiești din orașele învecinate Larache și Ksar el-Kabir. A luat ființă o nouă comunitate evreiască, ce s-a lărgit prin sosirea unor grupuri din Olanda. Printre personalitățile proeminente ale comunității se numără Solomon Pariente, care a servit drept interpret și consilier la patru guvernatori succesivi; Jacob Falcon, fost un timp conducătorul comunității evreiești din orașul învecinat Tetuan, căreia îi era subordonată comunitatea din Tanger; Samuel de Paz; Abraham Benamor din Mekneș.

În 1744, rabi Iehuda Hadida devine conducătorul comunității, primul daian (judecător religios) din Tanger. Au urmat apoi în această funcție rabi Aaron Toledano, fiul său Moses Toledano și nepotul acestuia Avraham Toledano.

În acest oraș cu istorie zbuciumată, datorită poziției sale geografice, o seamă de țări europene și-au instalat în 1772 consulate, pentru care au avut nevoie de interpreți, cunosători ai limbii arabe și ai limbilor europene. Această funcție a fost deseori ocupată de evrei, care, datorită împrejurărilor, cunoșteau araba și diferite limbi europene. Astfel, Samuel Sumbal, a trăit aici un timp în calitate de consilier al sultanului.

În anul 1808 trăiau în Tanger 800 de evrei, iar în 1835 numărul lor crescuse la 2000. Numărul membrilor comunității a continuat să crească, ajungînd în 1867 la 3500; în acea vreme era condusă de învâțatul rabi Mordehai Bengio.

În Tanger viața culturală s-a dezvoltat sub influența spaniolă. Au existat aici poeți și scriitori evrei care au scris în această limbă. Printre cei care au contribuit la dezvoltarea culturii evreiești se numără Josê Benoliel, istoricul Avraham Laredo, cabalistul Samuel Toledano. Primul

zian din Tanger a fost editat de un membru al comunității evreiești, Ben Ayon.

În anul 1923, Tangerul a fost declarat zonă internațională. În următorii 30 de ani colectivitatea evreiască din Tanger a ajuns la 17000 de suflete. Ea era reprezentată în consiliul legislativ al Tangerului de către șeful tribunalului rabinic și alți doi conducători ai obștei. În perioada postbelică această comunitate a trecut printr-un continuu proces de diminuare, ajungînd în 1968 la 4000 suflete.

În 1971 mai trăiau în Tanger 250 evrei

Un dar ales

Excelenta revistă „Tribuna României”, editată de asociația „România”, a tipărit la 1 martie o ediție specială pentru cititorii din Israel. Sensul acestui gest delicat este explicat de directorul revistei, scriitorul Paul Anghel: „Ediția noastră specială pentru Israel este încă o expresie a constanței noastre prietenii pentru toți cititorii de limbă română din această țară. Care este sensul acestui gest? Iată: nici meileagurile copilăriei nu se uită, nici meileagurile nu vă uită...”

Din sumarul, variat și bogat, al numărului, spicuim cîteva titluri: „Nu există nici o contradicție între a fi bun evreu și cetățean devotat al țării”, un interviu cu d. Șef rabin dr. Moses Rosen; „Sadoveanu, tîlmăcitor al Psalmilor lui David”; „I. Peltz și lumea lui”; „Dulce țîrgul Ieșilor”, un reportaj de F. Brunea-Fox; „Vineri seara la templul coral din București”; „Slovă evreiască la o tipografie românească”; „Purim — Regina Ester își așteaptă oaspeții”; un articol despre monumentele funerare evreiești din cimitirele din Moldova; despre muzica hasidică etc.

Serisă cu talent publicistic remarcabil și tipărit în excelente condiții grafice, „Tribuna României” este un dar ales oferit cititorilor săi.

OBȘTEA DIN ALICANTE

În orașul spaniol Alicante a luat ființă o mică obște evreiască. În acest oraș locuiesc în prezent 50 de familii evreiești. Comunități evreiești există de asemenea în orașele Madrid, Barcelona, Melilla, Ceuta, Malaga și Valencia.

Numărul evreilor din această țară este de 9000.

CARNET

UMORUL EVREIESC

Purim este, între altele, sărbătoarea umorului evreiesc și acest fapt mi se pare definitoriu pentru însăși formula sa, pe care de multă vreme psihologi, sociologi și filozofi de seamă se străduiesc s-o descrie. Ca și Purim, umorul evreiesc are o față făcută din ris și altă din plin, este — după definiția plină de finețe a lui Eugen Ionescu — o stare de spirit între speranță și disperare. Este un umor sui-generis, în care nu se rîde cu lacrimi, ci printre lacrimi. Gorki a intuit exact natura umorului nostru atunci cînd i-a scris lui Șalom Alechem: „Am ris și am plin citind cartea d-tale...”. Era vorba de romanul epistolar care înfățișează aventurile lui Menahem Mendl, vestitul Luftmeisch, omul care hrăvind-se cu iluzii adulmecă uroma delicioasă a meselor lui Rotschild, de care-l despart mii, de șapte milioane de kilometri... Prin toată țința sa, Menahem Mendl, acest Don Quijote de Casrilisca, ni se pare încarnarea umorului evreiesc.

Dar acest umor este cu mult mai puțin decît personajul lui Șalom Alechem. Dacă stîm să ne gîndim bine, are exact vîrsta poporului nostru: nu întîmplător primul copil evreu se numește Itzhak, de la verbul tzahok, a rîde.

De atunci, evreii și umorul s-au însoțit pe viață, străbătînd împreună spațiul și timpul, secolele și continentele. Au fost și au rîmas împreună, nedespărțiți, ca omul și umbra sa. Traiul evreului a fost pentru el o sursă necurmată de umor iar umorul a constituit pentru el de atîtea ori singura sursă de trai. Căci ce altceva decît o glumă amără cu însemnat la urma urmei acele bizare îndelungate de peșteră, jumultor de găini, precușet, mișit, la care vîrtege condiții social-economice îi conlucrau, deseori, în trecut pe unii coreligionari? Iată de ce omul simplu din popor a știut de cînd lumea ceea ce filozofii moderni au descoperit de abia în zilele noastre: că umorul, umorul autentic, e un lucru cit se poate de serios. Căci la nenumăratele criterii definitorii pentru personalitatea umană, cred că mai putem adăuga unul: pe acela al umorului. Spuneți-mi de ce și cum rîde omul, ca să vă spun cine este...

Ce argument mai solid am putea găsi spre a dovedi seriozitatea cu care noi am privit dintotdeauna umorul decît faptul că i-am dat acces în sînta sfîntelor, în Biblie? Cîte drame sacre ce se consumă în folioarele Torei nu sînt traversate de un discret, de un foarte fin filon umoristic! Gîndiți-vă, de pildă, la scena în care Avraham tratează achiziționarea pesterii Mahpela, gîndiți-vă la qui-pro-quo-ul cu prilejul binecuvîntării de către Itzhak a fiilor săi, gîndiți-vă la episodul cu blidul de linte...

Cu vremea, umorul frust biblic se rafinează, devenind armă ascuțită în selipitorul duel de idei al erudiților Talmudului. Tot mai rare sînt acum anecdotele, umorul de situații, și tot mai des practice vorbete de spirit, umorul aforistic. „Ai dobîndit cunoștințe? Nu-ți mai lipsește nimic. Ți lipsește cunoștințele? Degeaba ți-ai procurat restul” rostește la un moment dat unul dintre talmudiști. E în acest aforism și adevăr și ironie fină și persiflare la adresa oștăriei încă e destul să-l citezi cu referire la ulyare parvenit ignoranț ca să fie acoperit de ridicol. „Ceea ce ceatinic în fierbere scoate cu minie, tot peste el se revarsă” exclamă, într-un alt context, talmudistul semnăind astfel, laconic și cu umor trist, neplăcerile ce decurg deseori de pe urma unei clipe de furie necontrolată.

Pe trunchiul umorului talmudic a înouălit și s-a dezvoltat ulterior umorul înțelept rabinic. Umor minuit în chip magistral de rabini proeminenți, de la care deseori ne-am rîmas, monument modest și mult prețuit, doar o vorbă de spirit. Parafrazin un vers al marelui Will, să spunem că pe aceștia nu marmura, nu bronzul îi înveșnicește, ci o poantă, o vorbă de duh, aruncată spontan, în cuprinsul unei predici, o observație selipitoare într-o zi de Șabat. Prînsă din zbor și trecută din gură în gură de hasidimii, ea a străbătut spațiul și timpul, dovedindu-se mai trainică decît marmura sau bronzul, lădă două mostre, luate la întîmplare.

Rabi Naftali din Ropshütz vîzînd odată în sinagogă un credincios care se lovea cu pumnii în cap în timp ce se ruga, a exclamat: „Bine face! Căci dacă are conștiința încercată și se lovește cu pumnii în cap de părere de rău, Dumnezeu îi va ierta păcatele. Iar dacă se lovește cu pumnii în cap de ochii lumii își merită loviturile din plin...”

Un hasid l-a întrebat odată pe rabinul din Gur: De ce plîng oare credincioșii cînd rostește în cadrul rugăciunii versetul „Omul se naște din țîrîină și se prefăce în țîrîină”? Plînsul ar fi de înțeles dacă omul s-ar naște, să zicem, din aur și s-ar prefăce în țîrîină; dar el se prefăce doar în ceea ce a fost...

Rabinul îi răspunde: Omul se naște din țîrîină, dar menirea sa în viață este să se înalțe spre cer, spre spiritualitate. Din păcate, cei mai mulți nu izbătesc să facă aceasta. Trăiesc zadarnic și rîmin ceea ce au fost: un pumn de țîrîină. Iată de ce se plînge la acest verset.

Dar poate cea mai deplină expresie a umorului evreiesc este cel al tîrgului, al omului anonim din popor. Umilii locuitori ai așezărilor de ieri, înecați în noroi și lipsuri, la cheremul boierului și bunului plac al jandarmului, se apăsau glumind de mizeriile vieții, desfrîngîndu-și printr-un suris dușmanii. Refugiindu-se în umor ca într-un pămînt al fîgăduinții, realitatea li se părea bieților oameni mai puțin tristă, polițaiul mai puțin brutal, boierul mai puțin hăpșin. Cu un suris amar, ei îi desfrîntau, în risetele la fel de amare ale celor care ascultau gluma.

Umorul tîrgului se învîrtește, se înțelege, în jurul acestui univers microscopic, căci pentru locuitorii săi, el era centrul universului și rațiunea sa de a fi. Iată, spre ilustrare, această anecdotă.

Comunitatea unui tîrg sărac, cum erau toate comunitățile, trimisese un enoriaș la Paris, spre a strînge bani. La întoarcere, tot tîrgul i-a ieșit în întîmpinare la gară: clor mi-i dat oricui să facă o astfel de călătorie și să vadă un oraș ca Parisul! Întrebările curg din toate părțile: „Cum e la Paris? Cum o duc parizienii? Cum trăiesc? Ce mîncîncă? Cum se îmbracă? Intr-un cuvînt: ce fac?”

— Parizienii? răspunde foarte calm enoriașul. Păi, ce să facă? Fac ce facem și noi: de Șabat se roagă, iar în restul săptămîinii muncesc... Ce altceva vreți să facă?!

...Biblia, Talmudul, vorbele de spirit rabinice, umorul tîrgului de altă dată, Șalom Alechem și înțelepții din Helm, Herszega Ostropoler și mulți-mulți alții sînt cu toții ipostaze ale umorului evreiesc.

Acest cîndat personaj, cu o față făcută din ris și altă din plin.

VICTOR RUSU

Comemorare de 7 Adar

Duminică 11 martie a.c. (7 Adar II) la templul coral din București a avut loc comemorarea marelui nostru învățător Moșe Rabenu. În aceeași zi au fost comemorați cei 769 frați și surori, membri ai obștei noastre, care au pierit în valurile Mării Negre, pe vasul „Struma”, în anul de tristă amintire 1942.

Predica ocazională a fost rostită de d. prim-rabin I. M. Marilus. Comemorarea s-a încheiat prin Kadiș, rugăciunea pentru odihna sufletelor celor morți, rostită de întreaga adunare.

Aniversări • Aniversări • Aniversări

Rabinul Șmil Butnaru

Rabinul obștei evreiești din Galați, Șmil Butnaru a împlinit vîrsta de 60 de ani.

S-a născut la Darabani, lingă Dorohoi.

Șmil Butnaru a dovedit din copilărie dragoste pentru studiul învățăturii iudaice. Între 1927—1933, a studiat la ieșiva din Iași, unde a fost un elev strălucit.

După terminarea studiilor, s-a întors la locul natal, fiind rabin la Sinagoga Mare din Darabani. În anii prigoanei fasciste a rămas în mijlocul coreligionarilor săi. În aceste condiții, rabinul Șmil Butnaru a ținut faclia etice iudaice, a insuflat curaj, a trezit speranțe în sufletele coreligionarilor săi.

După eliberare a fost rabinul Comunității evreilor din Birlad, iar din 1964 este rabinul obștei evreiești din Galați.

Prin tactul și prin cunoștințele sale, rabinul Șmil Butnaru este apreciat de populația evreiască din Galați. Neobosit, este mereu în mijlocul credincioșilor, în calitate de rabin, iar în calitate de dascăl, învață generațiile tinere să

Edictul lui Cyrus

Un an după cucerirea Babilonului de către armatele persane și 40 de ani după dărîmarea primului templu, Cyrus II, regele perșilor, emise celebra sa proclamație, de întoarcere în Sion: „Așa grăiește Cyrus, regele Perșilor: Toate regatele pămîntului mi le-a dat mie Domnul Dumnezeuul cerului. Și el mi-a poruncit să-i fac lăcaș la Ierusalim în Iudeea. Acei dintre voi, din tot poporul lui, care voiesc, fie cu ei Dumnezeuul lor, să se ducă la Ierusalim în Iudeea și să zidească casa Domnului Dumnezeuului lui Israel, a celui Dumnezeu care este în Ierusalim” (Ezra I, 2—3)

cunoască slova evreiască, să prețuiască învățătura Domnului.

La a 60-a aniversare, îi adresăm domnului rabin Șmil Butnaru tradiționala urare ebraică *Ad mea veestim*.

Av. Iosub Segal

Președintele Comunității evreilor mozaică din Roman, d. avocat Iosub Segal, a împlinit vîrsta de 60 de ani.

Crescut în spiritul credinței și tradiției noastre, d. av. I. Segal se bucură de stima și prețuirea coreligionarilor din localitate. De aproape un deceniu face parte din conducerea comunității noastre, iar din anul 1966 îndeplinește funcția de președinte.

Obștea noastră îi adresează călduroase felicitări și urări de viață lungă, cu întreaga d-sale familie.

Comunitatea evreilor din Roman

Sidonia Sin Gavril

În ziua de 28 februarie a.c. a încetat din viață la Botoșani Sidonia Sin Gavril, fost timp de peste 40 de ani profesoară la școlile comunității evreiești din localitate.

Împreună cu soțul ei, Elias Sin Gavril, decedat acum cîțiva ani, Sidonia a adus o contribuție importantă la organizarea și buna funcționare a acestor școli. Un lung șir de generații a făcut cei dintîi pași pe drumul culturii sub oblăduirea acestor doi soți inimoși. Educația, învățătura a fost pentru familia Sin Gavril mult mai mult decît o profesie, a fost vocația, însuși sensul vieții lor.

Numeroși coreligionari, printre care foarte mulți foști elevi, au condus-o, în ziua de 1 martie, pe Sidonia Sin Gavril pe ultimul ei drum. Serviciul divin a fost oficiat de d. haham Strul Moscovici.

DECESE

În perioada 26 februarie—10 martie 1973, în cîmîntirele Comunității evreilor din București au fost înhumate următoarele persoane:

Eschinas Samuil (73 ani), str. Octavian 34; Sindler Simha (84), Doamna Chiajna 37; Zilber David (84), Filiti 10; Ilie Roza (77), Cozia 6; Zuckerman Teme (83), Popa Petre 45; Bernstein Samoil (60) Micșuncle 22; Favius Berta (Belina) (73), Căltuna 5; Mendel Liza (81), Rahovei 90; Herscovici Clara (84), Doamnei 27; Gruenberg Etty (80), Alex. Vlahuță 10; Abramovici Michel (59), Alea Blocurilor 6; Birnberg Natalia (81), Bd. Republicii 86; Altman Avram (74), Macaralei 2; Rosenzweig Iosub (84), Rovine 5; Elmer Pascal Sloim (73), Alea Barajul Cucuteni 10 A; Davidovici Hana (82), Episcopul Radu 19; Marcovici Bianca (82), D. Racoviță 32; Seefeld Beatrice (78), Bd. I. G. Duca 10; Waisenberg Theresa (90), Republicii 26.

Tările sînt împinzite de licurici, e pretutindeni o lumină de basm care se revărsa asupra oraşului şi se simte în văzduh apropierea primăverii. Se simte asta şi în vechea sinagogă bucureşteană, Avrum Beir! Zissu, din strada Mămulari. S-a terminat rugăciunea de *Zayn Adar* şi s-a cîntat cum se cuvine amintirea naşterii şi trecerii în lumea umbrelor a marelui nostru Moşe.

Oamenii ar pleca spre casă, grăbiţi să facă de pe acum pregătiri pentru sărbătoarea *Purimului*, care cade exact peste o săptămînă, dar reb Nuhâm Gold, bătrînul croitor, care trece drept un talmudist şi un înţelept a început o poveste. („O poveste adevărată”, ţine el să-şi convingă ascultătorii).

S-a întîmplat cu şaizeci de ani în urmă, tot la Bucureşti şi tot în cartierul asta. Se apropia *Purimul* şi reb Nuhâm, băieţel de 14 ani, îşi simţea părintele, pe reb Ianc! ceasornicarul — binecuvîntată să-i fie memoria — în mare fierbere. Nu-şi găsea locul, se plimba prin cameră cu paşi de lup, ieşea în uliţă, intrînd pe la vecini şi ieşind de-acolo tot atît de frîmintat. Ce s-a întîmplat? El, reb Nuhâm, era, cum a spus, un băieţandru de 14 ani — şi măcar că nu vrea să se laude, Doamne fereşte, dar toată lumea îl socotea cu mintea, de pe-atunci, coaptă.

— Ce-i cu dumneata, dragă tată, l-a întrebat, de ce te agiţi atîta?

Dar reb Ianc! nu voia să-şi supere fiul. — Nu-i nimic, i-a răspuns şi i-a zîmbit, totu-i în regulă.

Băiatul n-a mai stăruit. Îşi cunoştea părintele. Cînd nu voia să-şi spuie păsul, era cu neputinţă să-l descoşi.

— Mi-am dat seama, spune bătrînul reb Nuhâm că trebuia să-mi las părintele în apele lui. Eram, însă, cu ochii pe el şi cu urechile ciulite...

Preţ de cîteva ceasuri s-a înstăpînit între noi o tăcere de plumb şi-mi părea rău că totmai în preajma *Purimului* taică-meu era atît de încruntat, măcar că nu voia să-şi afle pricina supărării...

Apoi, luîndu-şi băiatul de mină, au ieşit în uliţă.

— Mergem, a spus, la „David cel mare”, binecunoscuta cearinărie din cartier.

Şi au pornit-o în uliţă. Fiecare căuta să rostuiască un gologan pentru cei de acasă. Meseriaşii lucrau zoriţi unde se nimercea, funcţionarii ajutau suplimentar patronilor prin prăvălii şi prin depozite de mărfuri, negustorii „ambulanti” se agătau cu disprezare, de trecători, smulgeîndu-le aproape banul mărunt, trebuincios piinii... Se aflau cu toţii într-o necurmată foamă de somn.

Cei mai săraci îşi vindeau ce aveau mai bun pentru întîmpinarea cum se cuvine a *Purimului*. „Ambulanti” născocea tot felul de mărunte şiretlicuri, în goană, aidoma fraţilor săi, după codrul de pine. Bietgîndul oamenilor era întors acasă şi fiecare chip galben care le apărea în minte — chipul mamei, al nevastei sau al copilului — îl sfîşia lăuntric ca un cuţit răsucit în inimă. Mii şi mii de obraji livizi, mii şi mii de ochi obosiţi, mii şi mii de minii tremurînd în lumina soarelui primăvărică...

Pe cer s-a adunat parcă şi mai multă lumină. Oamenii, totuşi zîmbeau între ei, în aşteptarea veselei sărbători. Peste opt zile era doar *Purim*.

Şi în podida amărăciunilor care-i măcină lăuntric — zîmbeau. Zîmbeau *Purimului* care se şi vestea prin atîta măşti rînduite în vitrinele frizerilor, a circumiilor, a restaurantelor şi a micilor ateliere de toată mina.

Cîte-un golan (văzuitor de ghetă sau „om la toată”) se adresa în plină uliţă cîte unui tovarăş de suferinţă:

— Mă, Şmilică, să fim veseli, mă, ia mai vezi tu de ceva bistari, că am aranjat pentru diseară o „bombă” şi n-am un chior! îi spunea el.

Şi-apoi, în chip de taină:

— A adus madam Katz nişte turburel... să dai cu căciula în ciîni! Ce zici, găseşti ceva muşterii?

— Găseste!

— Măi, Şmilică, dacă n-are lovele husă-tul, cere-i morişca. Găseşti *momental* muşterii!

— Bine!

Golanul dă buzna în prăvăliaşi:

— Voi, le spune, de bine, de rău, aveţi un rost şi cînd veniţi acasă găsiţi de-ale gurii. Şi *Purimul* o să-l prăznuiţi cum scrie la carte. Da'noi — sîntem nişte prăpădiţi. Ajutaţi-ne!

Negustoraşii se cam supărau, mîrîiau în barbă, dar, pînă la urmă, intimidăţi de stăruinţa golanului, îi împlineau rugămintea.

Se aflau într-o aprinsă discuţie despre America. Pe atunci sute de evrei porniră pe jos spre tărîmuri necunoscute.

— Noroc, mare noroc, dacă vrei să ştii, vorbi cineva, au îi care şi-au luat valea! susţinea cineva, copleşit de amărăciune că n-a fost în stare să plece şi el.

— E... parcă „acolo” umblă cîinii cu covrigi în coadă, îl întărită altul, fără patimă.

I. PELTZ

PURIM CU ORICE PREȚ

— evocare —

— Umblă, se încăpăţîna omul, umblă, dacă nu te superi! Şi chiar dacă n-ar umbla — tot mai bine-i ca aici! Viaţă-i asta? Vine *Purim* şi n-am un chior. Te vîd şi pe dumneata, reb Ianc!, foarte întunecat şi ştiu de ce.

Reb Nuhâm îşi privi ascultătorii. Oamenilor lui nu le mai poate ascunde nimic. Şi taică-su fu nevoit să-şi dea pe faţă supărarea.

— Da, rosti el, ca şi voi, m-a prins *Purimul* asta fără bani!

— Ei, atunci, reluă celălalt, n-ar fi fost bine să fi plecat şi noi în America? Acum ai noştri au de toate şi vor avea un *Purim* pe cînte!

— Ei, roluă vocea sceptică, parcă po' să ştii cum e... Am un văr, a fost în toată lumea, şi furnici a mîncat şi şoareci. Pe unde n-a umblat? Ce n-a dres, ce n-a invîrtit? Ei, şi? În toată lumea sînt unii care au de toate şi crapă de bine — şi alţii, cei mai mulţi, care se întind de foamă!

Un negustoraş, pe care reb Ianc! îl cunoştea bine, decise:

— Dumnezeu are grije de oameni! spuse el, convins.

Fiu de haham, fusese destinat de părinţi să devină rabin. Oraşul mare, însă, l-a nenorocit, pretindea el. Izolat de ceilalţi, se ruga toată vremea, mişcînd din buze: nimeni nu-l auzea. El e convins că sărăcia e una din pedepsele date de Dumnezeu pentru păcatele oamenilor.

— Are grijă de oameni! rise cineva — era Nută, nebulul, miluitul „ambulantiilor”, o apariţie de lungan, fără nici o meserie, făcîndu-şi veacul prin ganguri, circiumi şi ceainării, pus de gospodari la cîte o treabă, iarna totdeauna fără palton, vara aproape gol şi desculţ — are grijă Dumnezeu de oameni! Şi de ce s-aibă grijă? Ce mare brînză e omul? O rîie, o lepră asta e. Uite pe Kohn, „farmacistul”, minca-l-ar viermii... Sau ochelariştul ăla, nu ştiu cum îl cheamă... Ce pramatie — unu' şi altu'... Şi s-aibă Dumnezeu milă d-ăştia? Aşa huhâm e?

— Taci, Nută, taci! se sperie negustoraşul şi ridica ochii cu sfîciune, spre tavan. Nu se cade!

— Ce nu se cade? Nu vezi că eşti mai aiurit ca mine?

— Să-ţi fie ruşine?

— De ce să-mi fie ruşine?

— Şi cu fiere în glas:

— Nu-ţi convine, ă?

Se adunase în jurul mesei alţi clienţi şi asta îi plăcea lui Nută. Ar fi continuat să stîrnească pe unul şi pe altul dacă n-ar fi intervenit reb Ianc!.

— Isprăviţi, oameni buni, avem azi alte griji!

— Ai dreptate, Ianc!, vorbi cineva.

Şi surise. Aşa cum se înfăţişa cel care dădea dreptate lui Ianc! era un om între două vîrste, slab şi îmbătrînit, avea faţa calmă a celui sigur pe ce ţine — şi căutătura dreaptă. Dacă n-ar fi nasul său prea lung şi cu pete de vîrsat pe el, ar fi chiar plăcut la vedere. Tîmplar de meserie, lucra la atelier multe ceasuri pe zi şi îşi înşăduia un scurt popas la ceainărie. Aici a întîlnit cîţiva oameni cu care se înţelegea.

De tatăl lui reb Nuhâm, îndeosebi, îi era drag.

— Şi ce credeţi c-a urmat, continua bătrînul să le povestească. Tîmplarul l-a luat deoparte, pe taică-meu:

— Mic poţi să-mi spui... Eşti supărat pentru că vine *Purimul*...

Taică-meu nu l-a lăsat să-şi termine gîndul:

— Da, ăsta-i oful meu, vine *Purimul* şi n-am cu ce să-l cîntesc. Şi *Purimul* trebuie să-l fac cu orice preţ! Pricipi: *cu orice preţ!*

— Păi ai să-l şi faci! Uite, îţi împrumut banii ăştia! mi-i înapoiiez cînd poţi! Ce credeţi c-a făcut taică-meu?

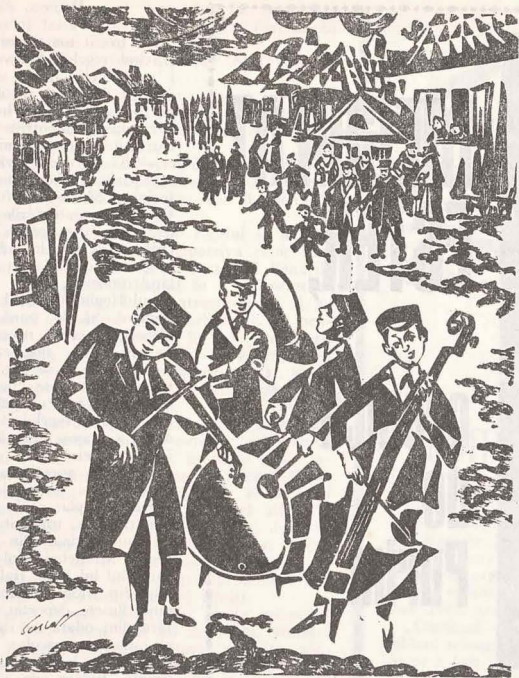
— A fost fraier, nu? interveni Nută, nebulul, a fost fraier şi n-a luat bistari, ă?

— Taci, Nută, glăsuie cineva din grup.

S-auzim!

Reb Nuhâm rămase cîteva clipe pe gînduri:

— Uitaţi fraţilor, vorbi el, sînt de-atunci şaizeci de ani şi-mi amintesc tot ce s-a întîmplat ca şi cînd astea s-ar fi petrecut

Purim
pe uliţa
tîrgului
de altădată

ieri, alaltăieri. Tata a primit banii. Apoi l-a sărutat pe tîmplar:

— Dumnezeu mi te-a trimis, a spus, pentru că *Purimul*... cu orice preţ...

N-a mai continuat: lacrimile îl gîtiau.

— Îţi mulţumesc, i-a zis, trebuia să fac *Purimul* cu orice preţ.

Peste patru zile era postul Esteri. Reb Ianc!, prea-credincios, a spus *Anei* ca toţi cei care posteau.

După amiază, continuă să ne povestească reb Nuhâm, a mers cu taică-su în oraş la cumpărături.

Tot cartierul era luminat de lămpile cu gaz aerian, p-alocurea chiar de luminări groase. În ferestre apăreau oapete de fete tinere care îşi aşteptau prietenle, prietenii.

Afîşe colorate, scrise de mină, anunţau în vitrinele frizerilor că acolo „se închiriau măşti de toate felurile, costume din cele mai elegante, de marchizi, de conţi şi de prinţi, de călugări şi de regi. Raion special pentru onoratele domnişoare şi doamne. Preţuri convenabile.”

Şi ceainăria „La David cel mare” s-a aprovizionat bineşor cu chimonouri, săbii şi chipice de carton. Cineva desenase pe un carton imens chipul lui Nută în costum de marinier. Sub „portret” scria: „Măcar că-i marinier, Nută trage targa pe uscat.”

Toate croitoresele, toate modistele, toate lingerele, toţi meseriaşii, toţi vînzătorii de prăvălie, toţi micii prăvăliaşi deveniseră în seara de *Purim* ceea ce le poftea inima: marchizi şi marchizi, contese şi conţi, prinţese şi prinţi, ba chiar şi regi.

În hanul lor se auzeau voci subit înveselite:

— Eu, rostea o fetişcană, am să devin frumoasa regină Esther!

— Şi eu frumoasa Vaşti!

Un tînr le ţinea hangul:

— Atunci eu o s-o fac pe Mordehai.

— Nu te prinde!

— Ba da: o să-mi pui o barbă cît toate zilele.

Băieţandri de seama lui Nuhâm care n-aveau vreun costum la îndemînă, îşi întorceau biet-paltonaşul lor pe dos şi îşi confecţionau din te miri ce o mască fioroasă cu care vor speria raţele.

În fiecare casă de gospodari ceva — ceva mai cuprînsi era întinsă masa cu bunătăţi. Mai în fiecare casă trona *lumentăşul*, prăjitura simbolică de *Purim*.

Întreg cartierul era străbătut de zeci de trăsuri, de mii de măşti, de orchestre improvizate. Nimeni nu dormea în noaptea aceea.

A doua zi (Şuşan *Purim*) reb Ianc!, însoţit de fii-su a fost la sinagogă; de astădată, faţa i se luminase...

★ ★

În dimineaţa de *Purim*, reb Nuhâm a venit cel dintîi la sinagogă. Ştia că prietenii săi îl vor ruga să le spuie cum a fost cu bătrînul, ce s-a mai întîmplat după plimbarea lor prin tîrg?

Şi într-adevăr, aşa s-a şi petrecut întîlnirea lui cu ceilalţi. Cînd s-au adunat oamenii înainte de *Şmone Esre* la care se spune *Krovet lepurim* Reb Nuhâm a continuat:

— Taică-meu, Dumnezeu să-l aibă în pază, după ce a făcut cumpărături, s-a îngrijit el, singur, de masa de seară. Sînt, repet, şaizeci de ani de-atunci, dar n-am să uit *Purimul* acela. Nu s-a multumit cu rugăciunea obișnuită, dar ne-a explicat, aducînd luminile lui, romanul Esteri — a spus: roman — pentru că într-adevăr a fost un roman.

— Adică, întreabă cineva, *Meghila* e un roman?

— Este, poate unul din cele mai frumoase din cîte s-au scris.

Tăcu o clipă-două, apoi reveni:

— Aşa cum ne-a înfăţişat întreaga poveste, părea că am luat şi noi parte cei de la masa de *Purim*, la toate întîmplările. N-am să vă răpesc timpul cu amănunte. Atît pot să vă spun că au primit la masa întinsă lume lume de tot felul: fiecare mască avea ceva de şoptit în urechea mamei, odihnească-se printre cei drepţi, acolo unde se află, fiecare mască avea o vorbă pentru taică-meu. Nici eu n-am fost uitat. Aveam paisprezece ani, dar mă descurcam bineşor în adîncirea *Minei*, de pildă şi chiar a *Şulhan-Aruhului* spre bucuria bătrînului. Pe atunci aveam un vis: să studiez şi *Cabala*.

Un tinerel care asculta tot timpul cu o atenţie — să-i înghită cuvintele bătrînului, cuteză:

— Ce-i *Cabala*, reb Nuhâm?

Bătrînul zîmbi.

— Cum să-ţi răspund la o asemenea grea, foarte grea întrebare? Ti-aş spune doar atît: e o învăţătură privitoare la tot ceea ce a creat Dumnezeu, sfîşit fie numele Lui, şi la finalitatea — ştii ce-i aia? — tuturor întîmplărilor. *Cabala* apropie pe om de Cel Veşnic, şi asta se poate obţine prin rugăciuni — dar nu prin orice rugăciuni...

— Cum, adică? se nedumeri tinerelul, al cărui obraz se împurpurase.

— Da, repetă, nu prin orice fel de rugăciune, făcută fără convingere, ca un fel de obligaţie, ci prin sinceritatea desăvîrşită, prin credinţă fierbinte în rostul sfînt a prea-măririi lui Dumnezeu.

Se opri îl opri pe tinerel, zîmbind:

— Dar e greu de spus ce e *Cabala* — aşa în cîteva cuvinte.

— Mai bine, spune-ne, se auzi glasul lui Nută, reb Nuhâm, cunoşti *Cabala* asta?

Bătrînul nu-i răspunse imediat.

Cineva îl repezi:

— Taci, mă, nebune, taci.

— Lăsaţi-l, spuse reb Nuhâm, omu'e curios să afle dacă sînt şi eu printre cei puţini care au izbutit să-şi apropie o asemenea grea, foarte grea, învăţătură.

Şi către Nută:

— Nu, dragă, nu cunosc *Cabala*, decît din gura altora — îndeosebi a tatei.

— El o cunoştea? stăruie Nută.

— Da.

★ ★

Cum ora rugăciunii era aproape, reb Nuhâm se grăbi, povestind desfăşurarea *Purimului*, acasă la noi.

— Taică-meu juca rolul fiecărui personaj, în admiraţia întregii asistenţe, adică a oaspeţilor care ne-au vizitat, cu şi fără mască: era regele persan, era Mordehai, era Haman, Estera sau Vaşti, era cînd un curtean, cînd altul. Ne-a convins că Dumnezeu, prin Mordehai şi prin Estera a ţinut să salveze poporul evreu.

— E adevărat, răsună din nou glasul lui Nută, că Haman a fost spînzurat chiar de Mordehai?

— Taci, Nută, îl repezi altă voce.

— Lăsaţi-l, vorbi reb Nuhâm, şi către Nută:

— A fost spînzurat, dar nu de Mordehai...

— Sînt şaizeci de ani de-atunci, termină reb Nuhâm povestea, ascultat cu sfînţenie de ascultători, şi văd şi-acum obrazul subit luminat al tatei...

O clipă de tăcere şi apoi:

— Ei, fraţilor, acum de *Purim*, obrazul nostru, al tuturor, e luminat....

MEGHILAT ESTER,

cronica de Purim

II

Au trecut toate acestea, și cind regelui Ahasveros i s-a potolit minia, și-a amintit de Vasti, de ceea ce făcuse ea și de hotărârea luată împotriva ei. Curtenii l-au povățuit:

— Să se caute pentru rege cele mai frumoase fecioare. Să fie puși funcționari în toate țările, să le adune pe cele mai chipeșe, și să le aducă la Șușan, capitala, în palatul femeilor, unde eunucul Heghe, paznicul haremului, să le pună la dispoziție cele necesare ca ele să-și îngrijească frumusețea și să se gătească precum se cuvine. Și care fată îi va plăcea mai mult regelui, pe aceea s-o așeze regină în locul Vastiei.

Regele aprecie acum stat și făcu întocmai.

S-a întâmplat ca la Șușan, capitala, trăia atunci un om originar din Iudeea: Mordehai, fiul lui Iair, fiul lui Șimui, fiul lui Kis, din tribul lui Beniamin. Fusese deportat din Ierusalim odată cu captivii aduși de-acolo împreună cu Ierona, regele din Iudeea, de către Nabucodonosor, regele Babiloniei. Mordehai era născut la Hadasei, adică a

Esterei, fiica unchiului lui Mordehai, orfană și de tată și de mamă. Și era frumoasă Ester, la timp ca și la chip. Cind îi muriseră părinții, Mordehai o înfiase.

Îndată ce a fost cunoscută porunca regelui, au fost adunate la Șușan, capitala, fecioarele alese, iar printre acestea s-a aflat și Ester. Fata i-a plăcut tare mult lui Heghe, pazitorul haremului: s-a ostenit să-i procure cea mai aleasă îmbrăcăminte, cele mai bune mijloace de întreținere, i-a pus la dispoziție șapte îngrijitoare și a așezat-o în cele mai frumoase încăperi. Așa cum o sfătuisse Mordehai, Ester n-a mărturisit nimănui originea și neamul ei. În fiecare zi Mordehai da tir-coale palatului femeilor, să afle cum o duce Ester și ce se întâmplă cu ea.

Ca să vină rindul unei fecioare să se prezinte în fața regelui Ahasveros, trebuia să treacă douăsprezece luni împlinite. Atunci cînd înțea pregătirile pentru îngrijirea trupului: șase luni cu ulei de smirnă și șase luni cu arome și parfumuri. Atunci abia se prezenta în fața regelui, putînd lua cu ea tot ce dorea. Venea la rege scara și a doua zi, dimineață, era condusă în alte încăperi decât cele în care locuise pînă acum, sub supravegherea lui Saasgaz, eunucul regelui. Și nu mai venea la rege decât dacă acesta o chema anume.

Cînd a venit rindul Esterei, fiica lui Abihail, unchiul lui Mordehai care înfiase pe Ester, să se prezinte în fața regelui, ca n-a cerut nimic să ia cu dînsa decât ceea ce Heghe a sfătuit-o. Purtarea Esterei i-a atras prețuirea tuturor. Și Ester a fost adusă în fața regelui Ahasveros, în palatul său, în a zecea lună, luna Tevet, în al șaptelea an de domnie. Regele se îndrăgosti pe loc de Ester, cum nu se mai îndrăgostise vreodată; mai mult decât toate celelalte femei ca se bucură de favorurile și de bunăvoința regelui care îi așeză pe cap coroana și o proclamă regină în locul Vastiei. În cinstea Esterei, regele dădu un ospăț la care luară parte toți sclaveții și toate căpeteniile oștirilor; ușură birurile provinciilor și împărți daruri regiști.

Mordehai venea mereu la poarta palatului.

Ester nu-și trădă originea și neamul, așa o sfătuisse Mordehai. Ester îndeplinea întocmai sfaturile lui Mordehai, ca și cum aceasta încă îi mai era tutore.

Și pe cînd Mordehai se afla lângă poarta palatului, doi dintre eunucii regelui, Bigtan și Teres, care făceau de pază, supărați dintr-o pricină oarecare, planuiau să-l ucidă pe regele Ahasveros. Mordehai află de complot și îi spuse Esterei care îi spuse regelui. Au fost făcute cercetări, faptele s-au adevărit, cei doi vinovați, spînzurați și toate acestea au fost consemnate în Cartea Croniclelor, de față fiind și regele.

III

În urma celor întimplăte, regele Ahasveros îl înălță în rang pe Aman, fiul lui Ameda, urmașul regelui Agaghi, acordîndu-i cea mai înaltă demnitate, mai presus de orice curtean atîsat persoanei sale. Toți slujbașii regelui, îngăduiți la Curte, îngenunchau și se prosternau în fața lui Aman, așa era porunca regelui; numai Mordehai nu îngenuncha și nu se prosterna. Slujbașii regelui, îngăduiți la Curte, îi spuseră lui Mordehai:

— Cum de nu iei în seamă porunca regelui?

Zi de zi îi făceau asemenea mustrări, dar pentru că el nu-i lua în seamă, l-au denuntat lui Aman, ca să vadă dacă sînt adevărate vorbele lui Mordehai; căci Mordehai spunea că este evreu.

Încercîndu-se Aman că Mordehai nu îngenunchază și nu se prosternă în fața lui, fu cuprins de cumpănit minie; dar socotî nedemn să se răzbune doar pe Mordehai, căci aflase din ce nație face parte. Hotărî deci Aman să-i nimicească pe toți evreii stabiliți în regatul lui Ahasveros, întrecă nație a lui Mordehai. În prima lună, Nisan, din al doisprezecelea an de domnie a lui Ahasveros, Aman puse să se consulte Pur-ul, adică soții, în prezența sa, cercetîndu-se zi de zi și luna cu luna, pînă cînd la soții luna a douăsprezecea — Adar — și ziua a treisprezecea a acestei luni, pentru nimicirea evreilor.

După care Aman se înfățișă regelui Ahasveros.

— Se află o nație răspîndită printre celelalte nații din toate provinciile regatului tău. Acești oameni au altfel de legi decât toate popoarele. Ei nu țin seama de legile regelui; la ce bun, dar, să-i lăsăm în viață? Bineînțeles, regele să dea poruncă scrisă ca să fie nimiciți, iar eu voi vărsa vistieriei regale zece mii de kikari (talanti) de argint.

Regele își scoase din deget inelul cu pecetea regală, îl dădu lui Aman, fiul lui Ameda, dușmanul evreilor și-i spuse:

— Îți dau pe seamă evreii și bunurile lor, faci cu ei ce crezi!

Au fost chemați scribii regelui, în a treisprezecea zi din prima lună, și ei au întocmit, după indicațiile lui Aman, un mesaj către satrapii regelui, guvernatorii fiecărei țări și conducătorii fiecărei nații, fiecărei provincii potrivit cu felul ei de a scrie și fiecărui popor pe limba lui. Mesajul era scris în numele regelui și pecetluit cu pecetea regelui. Curierii au fost trimiși în toate țările regelui, cu porunca de a-i nimici pe toți evreii, tineri și bătrîni, copii și femei, într-o singură zi și anume în a treisprezecea zi din a douăsprezecea lună care este Adar, și de a le confiscă haturile. Mesajul cerea ca în fiecare provincie să fie cinis un edict în acest sens și să fie făcut cunoscut tuturor popoarelor, ca să se pregătească pentru această zi. Curierii au pornit în toată grabă iar porunca regelui a fost adusă la cunoștință în Șușan, capitala. Regele și Aman benchețuiau, în vreme ce orășul Șușan fu cuprins de adîncă consternare.

IV

Aflînd cele ce s-au pus la cale, Mordehai își sfîșie îmbrăcăminte, se acoperi cu un sac pe care presăra cenușă și străbătu astfel orașul, scoînd strigăte de durere. Ajunse pînă nu departe de poarta palatului regal, prea mult nu se putea apropia de palat, așa cum era, acoperit cu un sac.

În fiecare provincie unde a ajuns porunca regelui, a fost mare jale printre evrei; s-a ținut post, se auzeau plînsurile și vaiete; cei mai mulți și-au asternut saci cu cenușă presărată.

Slujnicele și eunucii îi povestiră Esterei despre Mordehai: regina fu cuprinsă de spaimă. Îi trimise lui Mordehai îmbrăcăminte și-i ceru să-și scoată sacul: ceea ce el nu primi cu nici un chip. Atunci Ester îl chemă pe Atah, unul din eunuci și îl trimise la Mordehai, ca să afle ce se poarta astfel. Atah veni la Mordehai, în piața publică a orașului care se afla în preajma palatului regelui. Mordehai îi povesti tot ce aflase, îi spuse despre suma de bani făgăduită de Aman regelui, ca să-i nimicească pe evrei. Îi dădu și edictul afîșat în Șușan, ca să i-l arate Esterei. Îi trimise vorbă să se înfățișeze regelui ca să-i ceară să anuleze ordinul. Atah veni la Ester și îi vorbi întocmai cum grăise Mordehai. Dar Ester îi spuse lui Atah, cu poruncă să-i comunice lui Mordehai:

— Toți slujbașii regelui și toți oamenii știu că oricine, bărbat sau femeie, pătrunde în curtea interioară a palatului, fără să fi fost chemat, este sortit pieririi: scapă numai dacă regele îi întinde sceptrul său de aur. În ce mai privește, de treizeci de zile n-am mai fost poștată să mă înfățișez regelui.

La care Mordehai îi trimise vorbă:

— Nu te mîngîia cu iluzia că singură tu dintre toți evreii vei scăpa de primejdie, adăpostită în palatul regal. Dacă vei tăcea, salvarea evreilor va veni din altă parte, dar tu și semintia tatălui tău veți pieri. Poate că soarta te-a adus la curtea regelui tocmai pentru împrejurarea în care ne aflăm.

Atunci Ester îi transmisese lui Mordehai:

— Mergi de-îi adună pe toți evreii din Șușan și poștii pentru mine! Nu mînceai și nu beți vreme de trei zile, zi și noapte; eu voi face la fel, de asemenea slujitorii mei. După care mai voi înfățișa regelui și dacă îmi este dat să pier, voi pieri!

Mordehai merse de făcu întocmai cum îi poruncise Ester.

V

În cea de a treia zi, Ester își puse veșmintele de regină și pătruse în curtea interioară. Regele așezat pe tron cu fața spre intrare, o zări în picioare, în curte. Fu cu-

prins de bucurie și îi întinse sceptrul regă. Ester păși înainte și atîrnă capătul sceptrului. Regele îi spuse:

— Ce s-a întimplat, Ester? Ce te frîmîntă? De-mi ceri jumătate din regat, li dau!

Răspuse Ester:

— Dacă regele binevoieste, îl rog să lăsa parte, împreună cu Aman, la ospăț pe care l-am pregătit.

Regele porunci:

— Căutați-l de îndată pe Aman, ca să fie îndeplinită dorința Esterei!

Si regele veni împreună cu Aman, la ospățul pregătit de Ester.

În timpul ospățului, regele îi vorbi Esterei:

— Spune-mi ce dorești și îți voi îndeplini voia, chiar dacă ar fi să-mi ceri jumătate din regat!

— Iată care este dorința mea; dacă ai găsit har în ochii regelui și vrea să-mi îndeplinească rugămînta, atunci să poartez și mine, împreună cu Aman, la ospăț pe care îl pregătești; iar mine mă voi supune voinței regelui și îi voi arăta ce favoare îi cer!

Aman plecă în aceea zi de la ospăț, cu inima plină de bucurie; dar cînd zări, la apropiere de palat, pe Mordehai care mergea cu ridica nici nu se clintî în fața lui, îl cuprinsă aprigă minie. Nu spuse însă nimic și se înapoie acasă, unde își chemă prietenii și pe soția sa, Zeres. Aman le arătă splendoarea bogăției sale și copiii săi în mare număr, le povesti cum regele l-a scuturat deasupra tuturor sfetnicilor și căpeteniilor armatei. Și adăugă:

— Mai mult decât atât, sînt singurul pe care regea Ester l-a poștat, împreună cu regele, la ospățul ei; iar pentru mine am fost din nou poștat la ea, cu regele. Dar toate acestea n-au pret în ochii mei atîta vreme cît îl văd pe acest evreu Mordehai, așezat lângă poarta palatului!

Soția sa, Zeres, și toți prietenii îl sfătuiră:

— Să fie ridicată o spinzătoare înaltă de cincizeci de coti; iar mine dimineață să vorbesc regelui ca Mordehai să fie spinzurat. Atunci vei merge cu voie bună, împreună cu regele, la ospăț!

Îi plăcu lui Aman acest sfat și puse să se ridice spinzătoarea.

Morala fabulei

Un poem al lui Elcazar Kallir începe cu acest vers cu aliterare transpănată: „*Aj koțej ben koțej ketujat le kațej*”, ceea ce înseamnă: „Asasinul fiu de asasin s-a grăbit să asasineze pe cei care au fost puși de-o parte pentru mine”. Această expresie simbolică are următorul sens: Aman, care a vrut să distrugă pe evrei, descindea din Agag, care și el a încercat să-i distrugă pe evrei, pentru că evreii sînt poporul lui Dumnezeu.

Poetul Kallir nu a făcut decât să transpună în versuri o frază din Midraș, care și ea se bazează pe asonanțe. Midrașul (lalkut Ester) ne spune că atunci cînd Ahasveros a dat ordin ca Aman să fie prins în propria sa cursă și să fie spinzurat de copacul pe care îl pregătise pentru executarea lui Mordehai, „Dumnezeu a adunat toți copacii și le-a spus: „Care dintre voi e vrednic ca Aman să fie spinzurat de el? Fiecare pom dintre cei care figurează în Biblie și-a revendicat această onoare, arătîndu-și meritele: smochinul, vița, nucul, mărul precum și cele patru specii alse: palmierul, salcia, mirtul și lămîiul. În acel moment apără micul koț (pădure) și spuse: „Stăpîne al universului! Tu ai creat tot ce există în univers pentru ca să te onoreze. Acum toți și-au exprimat pretențiile, întemeiate pe însușirile lor; ei au dovedit astfel că nu au fost creați degeaba. Dar în ce scop m-ai creat pe mine? Permite ca koțej, fiul lui koțej să fie spinzurat de koț (pădure).”

Domnul acceptă această rugămîntă și Aman a fost spinzurat de koț (ar-bore spinos).

Midrașul nu ignora faptul că copacul cu ghimpi este mic, în timp ce copacul ales de Aman pentru a-l spinzura pe Mordehai era înalt de cincizeci de coti. Ni se dă explicația că în grădina sa, Aman avea un copac ghimpos imens; pentru a-l dezrădăcina ar fi trebuit să distrugă toată grădina palatului său. Și astfel, micul copacel cu tepei a intrat în posesia „bunului său” (Aman) și a putut să se numere printre copacii creați pentru a executa voința divină.

Morala fabulei? Spre a stîrpi răul nu e nevoie să fi investit cu puteri speciale. Chiar și cea mai modestă faptură poate fi utilă, cu condiția să dorească sincer acest lucru.

VI

În aceeași noapte, pentru că regele nu putea dormi, porunci să i se aducă Cartea Cronicilor în care erau narate evenimentele, și puse să i se citească. Se găsi acolo consemnat că Mordehai îi denunțase pe Bigtan și pe Teres, cei doi eunuci din gardă care plănuseră să-l ucidă pe regele Ahașveros.

— Ce onoruri, întrebă regele, și ce demnități i s-au dat lui Mordehai pentru fapta sa?

— Nimic nu s-a făcut pentru el! răspunseră pații regelui.

Mai întrebă regele:

— Cine e cel care se află acum în curte?

Aman tocmai intrase în curtea palatului, ca să ceară regelui să-l spânzure pe Mordehai.

— Este Aman! spuseră pații.

— Să intre! porunci regele.

Aman intră și regele îl întrebă:

— Ce trebuie făcut pentru un om pe care regele vrea să-l pună la mare cinste?

Aman își spuse: „Nu există alt om în afara de mine căruia regele să-i acorde cinstea supremă!”. Răspunse dar regelui:

— Dacă există un om pe care regele vrea să-l pună în mare cinste, să i se aducă veșmînt purtat de rege, și cal înecălecat de rege, cu însemnele regale. Veșmîntul și calul să fie date unui din înalții demnitari, ca acesta să-l îmbrace pe omul pe care regele vrea să-l cinstescă, și să-l plimbe pe cal, prin piața cea mare a orașului, strigînd: „Iată ce se face pentru un om pe care regele vrea să-l cinstescă!”

— Merge de îndată, îi spuse regele. lui Aman, de la veșmîntul și calul de care ai vorbit și fă precum ai spus cu evreul Mordehai, cel care e așezat în preajma palatului meu. Să nu uiți nici un amănunt din tot ce ai spus!

Aman luă veșmîntul și calul, îl îmbracă pe Mordehai și îl plimbă pe cal prin piața cea mare a orașului, strigînd: „Iată ce se face pentru un om pe care regele vrea să-l cinstescă!”

Pe urmă Mordehai se înapoie la poarta palatului iar Aman goni spre casă, copleșit de durere și cu capul acoperit. Aman povestea soției sale, Zereș și prietenilor săi, tot ce i se întîmplase: iar aceștia îi spuseră:

— Dacă Mordehai e din neamul evreiesc, nu poți face nimic împotriva lui! Vei fi distrus!

N-au terminat bine vorba că au și venit eunucii regelui să-l conducă pe Aman la ospățul pregătit de Ester.

VII

Regele și Aman au venit deci să ia parte la ospățul reginei Ester. Și din nou, ca în prima zi, regele îi spuse Esterii, în timpul ospățului:

— Vreau să-ți cunosc dorința, regină Ester. Îi-o voi îndeplini! Spune ce-mi ceri și chiar de-ar fi jumătate din regat, îl vei căpăta!

Astfel răspunse regina:

— Dacă am aflat har în ochii tăi și dacă îți este pe voie, să mi se dăruiască viața, a mea și a poporului meu. Căci am fost vînduți, eu și poporul meu, ca să fim nimiciți! Dacă am fi fost vînduți ca sclavi ori ca servitori, aș fi păstrat tăcere: dar dușmanul nostru n-a luat în seamă paguba pe care o pricinuieste regelui!

Regele Ahașveros o întrebă pe regină:

— Cine și unde e cel care a cîntărit să facă aceasta?

— Acest om crud și înversunat este ticălosul Aman, cel de față!

Aman se simți pierdut. Regele, plin de minie, părăsi ospățul și se înapoie în parcul palatului, în vreme ce Aman o imploră pe regina Ester să-l scape de la moarte, căci își da seama că regele îi hotărîse pieirea.

Între timp regele reveni în sala ospățului și îl văzu pe Aman prăbușit pe divanul pe care se afla regina:

— Cum, strigă regele, vrei să batjocorești regina în prezența mea, în palatul meu?

La porunca regelui fu acoperită fața lui Aman. Atunci unul dintre eunuci, Arvona, spuse în fața regelui:

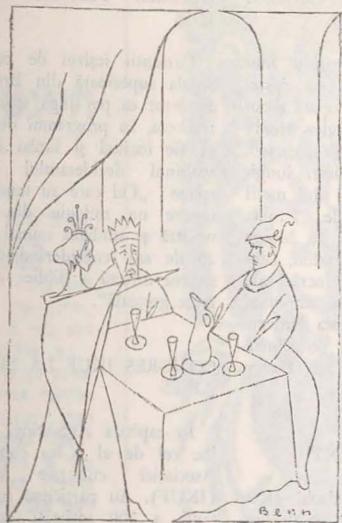
— Spînzurătoarea de cincizeci de coți pregătită de Aman pentru Mordehai cel care l-a salvat pe rege, se află în fața casei lui Aman.

— Acolo să fie spînzurat! strigă regele. Și Aman fu dus la spînzurătoarea pe care o pregătise pentru Mordehai. După care se potoli minia regelui.

VIII

În aceeași zi, regele Ahașveros dăruie reginei Ester palatul lui Aman, dușmanul evreilor și Mordehai se infățișă regelui, după ce Ester dezvăluise rudenii lor. Regele îi dădu lui Mordehai inelul pe care îl luase înapoi de la Aman; iar Ester îl așeză pe Mordehai în casa lui Aman.

Pe urmă Ester reveni la palat și se aruncă la picioarele regelui, plîngînd și implorînd să anuleze planul mîrșav al lui Aman, fiul

lui Amedata, urmașul lui Agaghi, de a-i nimici pe evrei. Regele îi întinse sceptrul de aur, Ester se ridică și se înnu dreaptă în fața lui:

— Dacă e și voia regelui și am găsit har în ochii tăi, să se trimită scrisori care să anuleze porunca pe care Aman, fiul lui Amedata, urmașul lui Agaghi a trimis-o în toate țările regelui. Altfel cum aș putea fi martoră nenorocirii poporului meu, pieirii neamului meu?

Regele Ahașveros vorbi reginei Ester și evreului Mordehai:

— Am dăruit Esterii palatul lui Aman iar pe Aman l-am spînzurat pentru că a pregătit nimicirea evreilor. Dar pentru că o poruncă scrisă în numele regelui și întărită cu pecetea regelui, nu poate fi anulată, scrieți chiar voi evreilor, în numele regelui și pecetea lui cu pecetea regelui, ceea ce socotiți de cuviință!

Pe dată au fost chemați scribii regelui — era în luna a treia, care este Sivan, în a douăzeci și treia zi a lunii — și aceștia au scris, la porunca lui Mordehai, evreilor, satrapilor, guvernatorilor și prefectilor din toate țările care se întindeau din Oidu și pînă în Kuș — o sută douăzeci și șapte de țări —, adresîndu-se fiecărei provincii potrivit cu felul ei de a scrie și fiecărui popor pe limba lui, precum și evreilor pe scrisul și pe limba lor. Au scris în numele regelui și au pecetluit cu pecetea regelui, după care au trimis aceste scrisori prin curieri călare pe cei mai iuți cai din serviciul regatului, crescuți în grajdurile regelui. Spunea în aceste scrisori că regele își dă consimțămîntul ca în cea de a treisprezecea zi a lunii a douăsprezece, care este Adar, evreii din fiecare localitate, dacă vor fi atacați, să se adune și să-și apere viața, să-i ucidă pe ucigători și să-și însușească bunurile lor. Scrisorile arătau ca în fiecare provincie să fie făcută cunoscută această poruncă a regelui, ca să aștepte toate popoarele și ca evreii să fie pregătiți în acea zi să-și apere viața.

Curierii, pe cai iuți din serviciul statului, porniră, la porunca regelui, în cea mai mare grabă iar edictul fu afișat și în Sușan, capitala.

Mordehai ieși de la rege în veșmînt regal, albastru-azuriu și alb, cu o măreață coroană pe cap și cu mantie regescă, purpurie; iar orașul Sușan exulta de bucurie. Evreii erau nespuse de voioși și erau în cîntecă tuturor. În fiecare provincie, în fiecare oraș, pretutindeni unde a ajuns noul ordin al regelui, pentru evrei a fost prilej de bucurie și de veselie, de ospăț și de sărbătoare. Un mare număr de oameni din cuprinsul regatului au trecut la cvreism, într-atît le era de mare teama.

IX *)

Asadar, în a douăsprezecea lună care este luna Adar, în a treisprezecea zi a acestei luni, cînd urma să fie pus în aplicare primul edict al regelui, în ziua în care dușmanii evreilor sperau să-i nimicească, s-a întîmplat dimpotrivă, evreii le-au luat-o înainte. S-au adunat în orașele lor, pe întreg cuprinsul țărilor regelui Ahașveros, ca să-i atace pe cei care se pregăteau să-i atace. Nimeni nu li s-a putut împotrivi, într-atît erau dușmanii de îngroziiți. Și toți prefectii provincilor, satrapii, guvernatorii, slujbașii regelui i-au ajutat, de frica lui Mordehai. Căci Mordehai era atotputernic la palatul regelui, renumele său se răspîndise în toate provinciile. Evreii loviră peste tot unde se aflau dușmanii adunați și gata să-i atace... Dar bunurile lor nu și le-au însușit.

*) Din lipsă de spațiu, acest capitol prezintă unele prescurtări.

În aceeași zi i s-a adus la cunoștință regelui felul în care s-au apărat evreii... El spuse reginei Ester:

— „Mai ai vreo dorință? Sînt gata să-ți o împlinesc!”

Ester răspunse regelui:

— Dacă vrei să-mi faci pe voie, îngăduie evreilor din Sușan să continue mîine ceea ce au început astăzi!..

Regele se învîli... Evreii din Sușan se adunară și în a patrusprezecea zi a lunii Adar și continuară să se apere; clar de bunurile dușmanilor nu s-au atins.

Ceilalți evrei din țările regelui se adunaseră și ei să se apere împotriva celor care îi urau..., fără însă să-și însușească bunurile lor. Aceasta s-a întîmplat în a treisprezecea zi a lunii Adar. În a patrusprezecea zi au făcut zi de odihnă și de sărbătoare, au benchetuit și s-au înveselit, în timp ce evreii din Sușan s-au adunat și s-au apărat în a treisprezecea și în a patrusprezecea zi, și au făcut zi de odihnă în a cincisprezecea zi, zi de ospăț și de veselie...

Mordehai așternu în scris aceste întîmplări și trimise scrisori tuturor evreilor, celor apropiați și celor de departe, în toate țările regelui Ahașveros, cerînd ca în fiecare an să sărbătorească a patrusprezecea zi a lunii Adar și a cincisprezecea zi, adică zilele în care evreii i-au înfrînt pe dușmani, luna în care durerea lor s-a făcut bucurie și doliul, sărbătoare; să fie acestea zile de ospăț și de petrecere, prilej de a-și trimite unul altuia daruri, de a-i milui pe cei lipsiți.

Evreii făcuseră obicei din aceste recomandări. Căci Aman, fiul lui Amedata, urmașul lui Agaghi, dușmanul tuturor evreilor, plănuiase să-i nimicească pe evrei, pentru care consultase Pur-ul, adică sortii, și cînd regele află, dădu poruncă scrisă ca planul conceput de Aman contra evreilor să se întorcă împotriva lui și să fie spînzurat, el și fiii săi. Din această pricină au fost numele acele zile PURIM, după numele Pur. Și tot din această pricină, așa cum le-a trimis veste și Mordehai, evreii au orînduit pentru ei, pentru urmașii lor și pentru toți cei care li se vor alătura, datoria neclintită de a sărbători an de an aceste două zile, la data arătată, de a le sărbători din generație în generație, în fiecare familie, în fiecare oraș, în fiecare provincie, de a nu lăsa uitate de evrei aceste zile de Purim, de a nu le șterge în veci amintirea.

Regina Ester, fiica lui Abihail și evreul Mordehai au scris iarăși, punînd în joc înțelegerea lor autoritate, pentru a face lege din această a doua misivă de Purim. Au fost trimise scrisori tuturor evreilor din cele o sută douăzeci și șapte de țări ale imperiului lui Ahașveros, ca un mesaj de pace și de dreptate, în vederea sărbătoririi acestor zile de Purim la data stabilită, așa cum și evreul Mordehai și regina Ester o făcuse, pentru ei și pentru urmașii lor, în post și rugăciune. Porunca Esterii întări cele fixate pentru sărbătoarea Purimului; ceea ce a fost consemnat într-un document scris.

X

Pe urmă regele Ahașveros stabili un tribut țărilor de pe uscat și din insulele de pe mare.

Cît privește faptele sale, forța și puterea sa, precum și cele săvîrșite de Mordehai pe care regele l-a pus la mare cinste, toate acestea sînt povestite în Cartea Cronicilor despre regii din Media și din Persia. Căci evreul Mordehai se afla al doilea după regele Ahașveros; era mareț în ochii evreilor, iubit de multimea fraților săi; urmărea binele poporului său și își apăra întregul neam.

în românește de Marius MIRCUL

Correspondență

AMINTIRI DE NEUITAT

Într-o scrisoare adresată Eminenței Sale d. Șef Rabin dr. Moses Rosen, d. rabin dr. Maurice D. Solomon din Kansas City (S.U.A.), care a condus delegația Consiliului rabinic al organizației United Jewish Appeal care a vizitat obștea noastră în luna decembrie 1972, spicim următoarele:

„Continuă să fie viu în memoria noastră tabloul minunat al obștei sfinte din tara Dv., ce n-a fost hărăzit să-l vedem cu ochii noștri. Nici unul dintre cei 17 membri ai delegației Consiliului rabinic ai Magbitului nu a uitat momentele de elevație spirituală și bucurie curată pe care le-am trăit în timpul vizitei. Părerea noastră unanimă este că cine n-a văzut bucuria sărbătorii de Hanuca 5733 în România nu știe ce este bucuria.

În mod deosebit ne-a impresionat înalta considerație pe care populația evreiască — și nu numai ea — o vădește față de Eminența Voastră, care desăvîrșită o atît de remarcabilă activitate întru onoarea Torii. Cu prilejul voiajului nostru prin țările Europei ne-a fost dat să vedem multe, dar ceva asemănător nu am văzut nicăieri.

După întoarcerea din călătorie am luat parte la o sesiune a conducerii Joint-ului în cadrul căreia am vorbit despre călătoria noastră în România. Am prezentat adunării, exemple din „Revista cultului mozaic”, calendarul și cartea Dv. apărută în limba română”.

APRECIEREA UNUI CITITOR DIN FRANȚA

Dintr-o scrisoare trimisă redacției de d. Carol Iancu, conferențiar la Universitatea din Aix-en-Provence (Franța):

„Nu pot încheia scrisoarea fără a repeta aprecierea pe care o am cu personal cit și toți cititorii străini ai revistei Dv. Atît din punct de vedere tematic cit și din punct de vedere grafic „Revista cultului mozaic” este una din cele mai bogate și mai reușite reviste evreiești din lume”.

IDEEA MESIANICĂ ÎN IUDAISM

Printre aparițiile interesante din ultima perioadă semnalăm lucrarea d-lui Gershom Scholem „Iudeea mesianică în iudaism și alte eseuri” (Editura Schocken, New-York). Autorul — unul dintre specialiștii recunoscuți în domeniul istoriei ideilor iudaice — analizează principalele curente mesianice din ultimele trei secole.

LITERATURĂ JAPONEZĂ ÎN EBRAICĂ

Traducerile pun la dispoziția cititorilor de limba ebraică atît operele clasice ale literaturii universale, cit și cele mai semnificative creații recente. Astfel, în editura „Am Oved” din Tel Aviv, a apărut cartea scriitorului japonez Iasonari Kavabatia, laureat al Premiului Nobel, „Iubita și tinerii”. Traducerea este semnată de Tzwi Ared.

STIRI

ידיו

LIMBA IDIȘ ÎN AMERICA

Milton Doroshkin, profesor la Colegiul comunității din Bronx de pe lângă Universitatea din New York a scos de curând o carte intitulată „Limba idiș în America” (editura Fairleigh Dickinson Univ. Press). Autorul demonstrează că limba idiș a constituit cimentul care a unit diversele grupuri de emigranți veniți în America din toate colțurile lumii spre sfârșitul secolului al XIX-lea și în secolul al XX-lea. El distinge trei grupuri de emigranți: primii au fost în marea majoritate sefarzi, având o cultură aleasă și o stare materială bună; al doilea val de emigranți a venit din Germania. Cel de al treilea val și cel mai mare a venit din Europa răsăriteană. În marea comunitate evreiască care a luat ființă în America, limba idiș a stat la baza creării tuturor instituțiilor evreiești, a fost unealta care a creat presa idiș, teatrul idiș, mișcarea muncitorească evreiască, asociațiile fraterne și diferitele societăți. Deși limba idiș se vorbește acum mai puțin decât înainte, influența ei pe plan social, cultural și religios este încă puternică.

INAUGURAREA UNEI SINAGOGI

Comunitatea evreiască din Stamford Hill (Londra) a inaugurat sinagoga *Flora Arkie*, după ce aceasta a fost transformată. Comunitatea ai cărei membri sunt originari din India, a luat ființă în anul 1955. Actuala sinagogă a fost construită acum patru ani și a fost mărită acum.

La serviciul divin de inaugurare a participat șef-rabinul Angliei, Immanuel Jakobovits.

MISTERUL BORMANN

După cum relatează revista *hamburger* „Stern”, cu ocazia unor săpături făcute în Berlinul occidental la locul unde se crede că în ziua de 2 mai 1945 a murit locuitorul lui Hitler, Martin Bormann, s-a descoperit craniul acestuia. Craniul a fost identificat de către un dentist care în timpul războiului i-a făcut lui Bormann o lucrare dentară. Informația revistei „Stern” a fost confirmată de procurorul landului Hesse, sub rezerva unui examen al oaselor scheletului găsite împreună cu craniul, care va confirma dacă rămășițele sînt într-adevăr ale lui Bormann.

O CARTE ECUMENISTĂ

În editura The Parkes Library, Southampton University a apărut de curând cartea reverendului dr. James Parkes „Tradiția și cerințele vremurilor”. Cartea oglindește preocuparea de o viață a autorului de a promova printre neevrei mai buna cunoaștere a iudaismului.

TALMUDUL — LECTURĂ ACESIBILĂ

Talmudul a fost și în parte continuă a fi o carte accesibilă numai erudiților. Pentru ca să poată fi cunoscut și studiat de cît mai mulți oameni, editura El-Am din Israel a luat acum cîțiva ani inițiativa de a publica în fascicule lunare. Aceste fascicule conțin textul original în ebraică și arameică, cu vocale și interpunctie, traducerea în engleză, un comentariu și note marginalii, hărți și ilustrații. Notele cuprind biografii ale unor cărturari și articole cu privire la temele respective. Publicînd cîte zece fascicule pe an, editura El-Am a scos în ultimii șapte ani 70 de fascicule-broșuri în 300 000 exemplare.

Editura El-Am a urmărit nu numai să traducă Talmudul într-o limbă modernă, ci și să-l apropie de înțelegerea unui om modern, care să caute și să găsească acolo răspuns la întrebările sale.

DIN ISTORIA EVREILOR DIN GERMANIA

Almanahul pe anul 1973 al ținutului Wupper und Rhein se ocupă și de istoria evreilor din acea parte a Republicii Federale a Germaniei. Unul dintre articole, intitulat „În amintirea comunității evreiești din Monheim” relatează fapte din trecutul acestei obști, existente pe aceste locuri încă din secolul al XIII-lea. Într-un alt material, intitulat „Evreii din Wiesdorfer în timpurile străvechi”, se vorbește despre începuturile comunității evreiești din această localitate. Un al treilea material înfățișează arborele genealogic al unei cunoscutre familii evreiești din Wiesdorfer.

SINAGOGA DIN MANAGUA

Cutremurul care a distrus capitala statului Nicaragua, Managua, a afectat și sinagoga evreiască de acolo. Comunitatea evreiască, compusă din 200 de persoane, nu a avut de suferit pierderi omenești.

UN CENTRU HENRY MOORE LA IERUSALIM

În parcul de sculpturi al muzeului din Ierusalim s-a instalat de curind o nouă operă a cunoscutului sculptor englez Henry Moore, intitulată „Vertebrae”. Lucrarea are șapte metri lungime, 3 metri lățime și doi metri înălțime și o greutate de 2,7 tone. Statuia este un dar al lui Moore către Muzeul din Ierusalim, care mai posedă alte șase lucrări ale celebrului sculptor contemporan. De asemenea, în incinta Universității ebraice se află „o siluetă culcată” tot creația lui Henry Moore.

RABINUL ITINERANT

Comunitatea din Nairobi (Kenya) a fost părăsită timp de doi ani de rabinul Iacob Elituv. În cursul acestor doi ani rabinul a făcut peste 32 000 kilometri de-a lungul întregului continent african pentru a îndeplini funcția de *mohel* la diferite comunități mai mici. Rabinul Elituv se întoarce acum la Ierusalim, locul său de origină, urmînd a fi înlocuit de alt rabin.

CRONICA BIBLICĂ ÎN ACTUALITATE

La Marsilia apare săptămînal o publicație intitulată: „Cronică, noutăți din trecut”. Unul din nu-

mere conține pe prima pagină următorul reportaj: „În fața mulțimii înspăimîntate de minune, Avraham iese nevătămat din foc”. Această publicație, unică în felul ei, nu poartă data „ianuarie 1973” sau actuala lună Șvat, ci „1 Elul 2034”, adică anul 1726 înaintea erei noastre, cînd a trăit primul nostru patriarh.

Publicația „Cronică” — de fapt traducerea unei ediții apărute acum cîțiva ani la Ierusalim în ebraică, este o modalitate originală de a înfățișa evenimente biblice; fapte și situații de acum cîteva mii de ani sînt redată în stilul ziaristic al zilelor noastre. Astfel, cititorii găsesc un reportaj despre o excursie cu ghid în orașul Ur din Chaldea, locul de baștină al lui Avraham, știri despre răspîndirea credinței mono-teiste etc. Nimic nu lipsește în acest ziar — sui generis — nici mica publicitate, umor etc.

NEW-YORK: 3 milioane de evrei

În editura Doubleday din New York a apărut recent cartea lui Harry Golden „Cel mai mare oraș evreiesc din lume”. Este vorba de New-York, oraș în care trăiesc circa trei milioane de evrei.

INTERES PENTRU LIMBA IDIȘ

Cursanții ieșivei de pe lângă Școala superioară din Brooklyn au cerut ca, pe lângă spaniola și franceza, în programul de studiu să fie inclusă și limba idiș. În sprijinul dezideratului lor, se spune: „Cei care au tendința să ignore un mileniu din istoria noastră și studiază numai ultimii 25 de ani, considerîndu-i continuarea directă a Bibliei, comit o mare greșală”.

CONGRES IKUF LA BUENOS AIRES

În capitala Argentinei a avut loc cel de al X-lea congres al Asociației culturale evreiești (IKUF). Au participat reprezentanți a 200 societăți culturale, precum și delegați din Brazilia și Uruguay.

CROITORUL FERMECAT LA NANCY

Ansamblul dramatic evreiesc din Paris a prezentat la sfîrșitul lunii ianuarie un spectacol în orașul Nancy cu celebra comedie a lui Șalom Alehem „Croitorul fermecat”.

EVREII DIN CHILE

Și în această țară a Americii latine evreii au venit spre a scăpa de persecuțiile din diferite țări europene. Astfel, și-au aflat aici liman sefarzi fugiți de sub dominația otomană, askenazi veniți din răsăritul Europei; evrei alungați de nazism și apoi din țările cotopte de naziști. Obștea este bine organizată avînd temple și sinagogi, școli religioase și laice, asociații culturale și de binefacere etc.

IUDAISMUL AMERICAN

În editura Calmann-Levy, Paris, a apărut traducerea cărții lui Nathan Glazer „Iudaismul american”. Cartea se axează pe evoluția problemei religioase, care — susține autorul — are o influență fundamentală asupra comportării evreului din America. Partea documentară prezintă istoria comunității evreiești din Statele Unite.

RECITAL DE POEZIE IDIȘ

Jacob Roitman, directorul teatrului din Wrocław a dat un recital de poezie idiș la New-York. Avînd o activitate actoricească de peste 44 de ani, el a fost comparat de admiratorii săi cu Ida Kaminska. Programul recitalului a cuprins scrieri de Peret, Șalom Alehem, David Bergelson, Y. Finer, Moise Nudelman etc.

MINIATURI

Hannah R. London a reeditat două din lucrările sale „Siluete ale strămoșilor” apărută inițial în 1941 și „Miniaturi ale primilor evrei din America” (1953) împreună cu lucrarea lui Gilbert Stuart „Portrete de evrei”. Volumul, cumînd cele trei lucrări a apărut în editura Charles E. Tuttle Co., Rutland, sub titlul „Miniaturi și siluete ale primilor

evrei din America”. Ilustrațiile sînt de o înaltă calitate artistică, cele 17 miniaturi și 10 siluete cuprinse în volum aparținînd unor artiști de seamă. E vorba de personalități evreiești care au jucat un rol în viața Americii. Ilustrațiile sînt însoțite de texte explicative cu privire la viața și evenimentele la care au participat aceste personalități.

IMPOTRIVA POLUARII SPIRITULUI

La Dade County (S.U.A.) a luat ființă o asociație interrășială a numelor care activează pentru înțelegerea reciprocă, pentru stabilirea unui climat de colaborare și combaterea rasismului, pe care îl numește „poluarea minților oamenilor”.

EVREII DIN ULSTER

În orașul Ulster (Irlanda de nord) există o comunitate evreiască de 1 200 suflete.

PROCESUL UNOR CRIMINALI DE RĂZBOI

Tribunalul din orașul Ansbarg (R. F. a Germaniei) a pronunțat sentința de condamnare la închisoare pe diferite termene în procesul unui grup de 5 foști membri ai Gestapo-ului acuzați de complicitate la asasinarea a peste 5 000 evrei din teritoriile ocupate din răsărit.

PREMIUL IERUSALIM

Premiul internațional al orașului Ierusalim a fost decernat pe anul 1973 dramaturgului Eugen Ionescu. Este pentru a șasea oară că acest prestigios premiu literar este atribuit. Laureatii din anii anteriori sînt: Bertrand Russell, Max Frisch, André Schwartz-Bard, Ignazio Silone și Jorge Luis Borges.

EVREII DIN ALGERIA

Numărul evreilor din Algeria este de 1 500. În Franța se află în prezent o comunitate numeroasă de evrei originari din această țară nord-africană.

UNUL DINTRE DREPTI

Cu 34 de ani în urmă, în plină teroare hitleristă, Friedrich Kaiser din localitatea Gräfenrath (R. F. a Germaniei) a ascuns în locuința sa pe un concetățean evreu, salvîndu-i astfel viața. Pentru această faptă plină de omenie și eroism — căci Kaiser și-a riscat propria sa viață — guvernul vest-german i-a atribuit Crucea de merit.

צום יארצייט פון הרבנית
ברכה דר. גאטליב ז"ל

עמיל שעכטער

איין דער ייד

א בוך וועגן דער דעפארטאציע פון די דייטשע יידן

די הויפט-אידייען פון דער יידישער טראדיציע

די יידישע קהלה פון סינגאפור

בין דער קללה פונקצאָנירט א קאמיטעט פאר סאָציאלער
הילף, וועלכע נישט זיך אָפּ מיט די אלטע און קראנקע יידן און
אויך מיט דער אפזוכט אויך די בית-הקברות. ס'איז פאראן
א בית הכנסת וואו ס'דאזיגט א חזן.

די יידן אין לאטיין-אמעריקע

דאָס וויל זיין דער סיפּער און אַמחדיקער בא-
טייט פון פּוּר. דערפאר וואונדערליך זיין נישט,
פארוואס האבן אָנגערופן דעם סאַג, מיט אַ
נאמען וואס מ'האט אָיסגעברענגט פון יענעם
פעלשער פונעם גורל און נישט פון אונדזער
לשון. נישט נאך די פאַלש-אָנאָמיען. מ'זאָגט און
סאַג און אַמסאָס. אַפילו דער נאָמען פונעם
סאַג, איז וואונלעך מיט'ן אַמסאָסער. וואָס האט דער
גורל, איז נישט קיין אָיסענשיכער. נאָר אָיסגע-
באָרנט פון יענעם וואָס האָט עטוואָס געוואָלט
די געשיכטע, אָבער צום סוף איז ער געבליבן צו
זוכען.

פורים - דער טאג אין וועלכן ס'איז געפאלן דער גורל פון רב הכולל דר. משה רוזן

איב פורים איז א יום-טוב. האט דאס אלטע יידישע פאלקס-ווערטל פון לאנג שוין אָנהויבן צווייפלטן, פארשידענע יוכחים זענען אנשטאטען אין שייכות מיט אַס דעם טאָג. דאָסמאל ווילן מיר אונטערטורירן דעם שטיקלעך נאָמען וואָס ער האָט באַקומען, אַ נאָמען וואָס ווילן נישט פאַרגליכן ווערן מיט קיין שום אנדערן יידישן יום-טוב.

אלע יידישע יום-טובים האָבן, פאַרשייט זיך, העברעאישע נעמען, וואָס דרייַן אים זייער בא-דייט. אָבער אַז מיר ווילן פאַרשטיין דעם שטיקל פון פורים דארפן מיר זיך ווענדן צום אוראלטן לשון פון די פּרסים. וואָס באדייט דאָס וואָרט? דעם מיינט געפֿינען מיר אין מגילת אסתר. והפיל פור הוא הגורל. להחם ולבדש. און ער האָט גע-וואָרפן א פור, דאָס איז א גורל, זי צו פאַרשטעלן לעבן און זי אומצוברענגען (מ-כד). און וויסער לייענען מיר, ער כן קראָז לימים האלה פורים, על שם הפור. דערפאר האָט מען גערופן די דא-ידישע טעג פורים. אויף דעם נאָמען פור (מ-כד), וכן, זענען מיר ווי די גאנצע מגילת אסתר איז געשריבן אין העברעאיש און נאָר דאָס איינ-ציקע מאל ווערט באַניצט א פּרסישע וואָרט, וואָס איז פאַרמישט אין העברעאיש. און נישט וואָס דאָס. נאָר דעם ווי מ'איז יצול געוואָרן פון אומ-געבראכט צו ווערן. האָבן די גרינדער פון אַס דעם יום-טוב אים געגעבן אַס דעם נאָמען, וואָס דערמאנט אונדז וועגן "גורל-וואָרפן". פאַרוואָס איז עס אזוי?

אויפן שפיל איז געשטאנען דאָס לעבן פון א גאנץ פאָלק. חתן האָט זיך געגרייט אומצוברע-נגען און איז סאָג אלע יידן: "מנער ועד זקן, סוף נשים ביום אחד... ושללם לבוין" (ג-יג). פון וויגן ביז אלס, קליינע קינדער און ווייבער, אין איין טאָג... און צו צערויבן זייער פאַרמעגן. אָבער די "ענדגילטיקע לעזונג" (וויאזוי מ'וואָלט זיך געקאָנט אויסדרוקן אין דער עטרימינאָלעגישע פון אייכמא-נען) איז געווענדיג אינעם קאפּיטל פ' א... "גורל-וואָרפן". אין דעם אויגנבליק, ווען דער גורל איז געוואָרפן געוואָרן, איז דער פאַרינטיקונגס-אפּאראט געלאָזט געוואָרן אין גאנג, דער טעג-נייט אומצוברענגען אין געשטעלט געוואָרן אין באוועגונג מיט א גענויקייט וואָס וואָלט געפאַסט

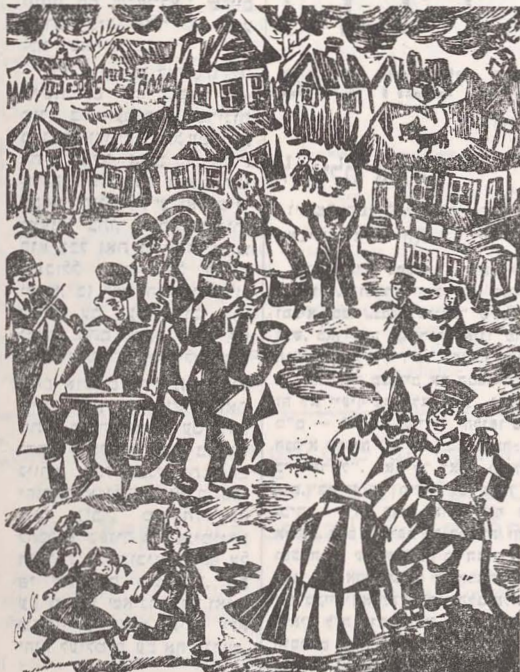
דער רב הכולל דר. משה רוזן שליט"א אויף א באזוך אין יוגאסלאוויע

אויף דער איינלאדונג פון די אָנפירער פון די יידישע קהלות אין יוגאסלאוויע, איז דער רב הכולל דר. משה רוזן שליט"א אָפּגעפאַרן דעם 8-טן מערץ ד. י. קיין בעל-גראד, כדי זיך צו באשטימטן אין די פיינערעכטיקע וואָס ווערן אָרגאניזירט צום דרייסיגסטן יאָרצייט פונעם דערפאַרציקן, ווי און פון מאַטעריעלע, ווי אויך צום חנוכה הכית פונעם נייעם הויז פון דער יידישער קהלה פון סאָפּיע. צוואמען מיטן רב הכולל שליט"א זענען געפאַרן: מאַרשין בעלזש, וויצע-פרעזידענט פון דער בוקארעשטער יידישער קהלה און וויסמאָר רוסו, דער הויפּט-רעדאקטאָר פון אונדזער, "מ. מאַריאָס; מ. הערשקאוויטש, פרעזידענט פונעם ס'זענען געקומען ווי באַנלייטן אויפן צפון-וואָקזאַל: עמיל שעכטער, דער נענערלא-סערקערמאן פון דער פּערעראציע פון די יידישע קהלות; רניאל סענאַל, פרעזידענט פון דער בוקארעשטער יידישער קהלה, רב. מ. מאַריאָס; מ. הערשקאוויטש, פרעזידענט פונעם אָפּטייל פאַר סאָציאַלער הילף, און אנדערע. ס'איז ווערען אָנגעזען דער פאַרטרעטער פון רעליגיע-דעפּאַרטאַמענט. דעם 14-טן מערץ ד. י. האָט דער רב הכולל שליט"א און זיינע באַנלייכער זיך צו-היגעקערט אין לאָדז.

געשפּרעכען פון הרב הכולל שליט"א

בעת ויין איצטער באזוך אין ישראל האָט דער רב הכולל דר. משה רוזן שליט"א געהאט א נעשפּרעך מיט דר. זלמן ווארהאפטיק, רעליגיע-מיניסטער פון ישראל. במשך די הארציקע געשפּרעכען וואָס זענען געפֿירטעווען האָבן זיי דיסקוסירט אין שייכות מיט דער נייער פאַרשייט פאַר די חתן כנסת פון מדינת ישראל פון די ספּרי תורה, וועלכע ס'האָבן געשאַנקען די פּערעראציע פון די יידישע קהלות פון רומעניע. דער רב הכולל שליט"א האָט זיך באַזעצט מיטן וויצע-פרעזידענט פון דער רעפּובליק, טייטל, טעם האבער, און מיטן רעדאקטאָר פאַר איינציעלע פון דער אָרגאניזאַציע, "שליט"א, לואיס ווארביץ. ס'זענען אַהאנדלעט געוואָרן די פראַגן פונעם הייליג-פאַראַרט אין יאָר 1973, פ' דער פּערעראציע פון די יידישע קהלות, פאַר די זמנים, קראַנקע און נויטבאַדערפּטיקע.

פורים איז, צווישן אנדערן, אויך דער יום-טוב פונעם יידישן הומאָר. אַס דער מאַקס איז לויט מיינלעך דער חוכה, דער אויסדרוק פונעם וואָרט וועלכן ס'זוכן שוין פון לאַנג צו מאַרטיטשן די פּסיכאלאָג, סאָציאלאָג און פּילאָסאָפּ. אויז ווי פורים, האָט דער יידישער הומאָר איין לאַנדקייט פנים און דאָס צווייטע א ווייניגנדיקס, איז - ווי די פּילאָגנדיקע דעפּיניציע פון עאָגען יאָנעסקו - א געמיט-צושטאנד צווישן כּחשון און פאַרצוויי-פלונג, ס'איז אן איינגאָרטיקער הומאָר, אין וועלכן מ'לאַכט נישט מיט טרערן, נאָר דורך טרערן. גלאַרץ האָט גענוי כאַראַקטעריזירט די נאטור פון אונדזער הומאָר ווען ער האָט געשריבן צו שלום-עליכס: "איך האב געלאכט און געוויינט ווען איך האב געלייזט אייער כּחשון..." ער האָט געזעט וועגן מנחם מענדל, דעם ראָמאַן אין בריוו פון א לופטמענטש, אן אוואַנטוריסט, וואָס שפּיינט זיך מיט חלומות, צו ווערן א ראַטשילד, אָבער דער ערהומאָר איז פיל עלטער ווי דער פּערסאָנאַש פון שלום-עליכס. אַז מ'טוט א טראַכט אין ער גענוי אזוי אלס ווי אונדזער פאָלק, נישט צומעקלעכט דאָס ערשטע יידישע קינד יצחק, פונעם העברעאישן צחוק, לאַכן. זיין מוטער, די

אלטע שרה האָט אים געבוירן צו די 90 יאָר, אַז דאָס אליין איז אויך כמעט א ווייץ פון דער נאטור. זיט דעמאָלט, גייען ביינאנד יידן און דער הומאָר, דורך דעם וועלט-חלל און צייטן, יאָרהונ-דערטער און קאָנטינענטן. זיי זענען געווען און געבליבן צוואמען, אומצעטיילבאר, ווי דער סענשט מיט זיין אַטן. דאָס יידישע לעבן איז געווען אן אומאויסשפּעלעכער קוואַל פון הומאָר, און דער הומאָר איז אזוי פיל מאל געווען דער איינציקער קוואַל פון לעבן. ווייל סוף כל סוף וועט האָט עס געקאָנט באַדייטן אויב נישט א ביטערער חוק-שפּיל דאָס משנהדיקע געשעפטן זיך מיט מעקלעריי, הינצ-מיקלן, שדוכנות, צו וועלכע די אַפּאָליקע יידן זענען געווען פאַראַנטוואָרטלעך אַס פאַרוואָס דער פּערטער פאָלקס-מענטש האָט פון חמיר אן נישט לאַנג זיך דערוואַסן, אַז דער הומאָר, דער אַמטער הומאָר, איז א נאָר ערנסטער ענין, ווייל צו די פּילאָליקע אייגנשאַפטן פון דער מענטש-לעכער פּערזענלעכקייט, מיט איין אן מ'דאַרף צוגעבן נאָך איינעם: דעם הומאָר. זאָגט מיר פאַר-וואָס און וויאזוי ס'לאַכט דער מענטש און איך וועל איך זאָגן זיך ער איז...

וואָס פאַר אַ בעסערן אַרגומענט וואָלטן מיר געקאָנט געפינען כדי צו דערווייזן אַז מיר האָבן פון חמיר אַז באַטראַכט פאַר ערנסט דעם הומאָר, ווי דער מאַקס אַז ער איז איינגעדרינגען אויך אין די כּהני קודש. אין תּנ"ך וויפּיל הייליקע דראַמסן קומען פאַר אין די בלעטער פון דער תּורה. אין וועלכע ס'זענען איינגעוועבט צונגע צו א הומאָריסטישן שטייכל: טוט נאָר א טראַכט, למשל, צו יענער סעצע, ווען אַברהם אַבינו דינגט זיך ביים קיפּור די מערת המלחלה, טוט נאָר א טראַכט צו דער קאַפּוועיט מיט דער שיסל ליניז...

נישט דער צייט, האָט זיך דער נאטירלעכער ביבלישער הומאָר געצייטיקט און ראפּירירט ווערען.

דיק א שאַרף כלי זיין אין די תּלמודישע פּלפּליים-אַצינד ווערן וועלטענער אין אַנעקדאָטן, די הו-מאָריסטישע צעקעס - אָבער ס'ווערן אַסער בא-ניצט די פּילאָגנדיקע ווערטלעך, דער אַפּ-הייזישער הומאָר. איינער פון די גמרא-מחברים זאָגט למשל: האָטט דיר דערוואָסן קענטענישן? פעלט דיר שוין מער גאנרישט, ס'פעלן דיר די קענטענישן? האָסטו דעמאָלט אומזיסט דיר דער-וואָרן דאָס איבעריקע. אין אַס דעם אַפּפּרייט, שטעקט סיי דער אמת, סיי די איראַניע לגבי די פאַרמעגלעכע. ס'איז ענגונ צו ציטירן דעם אַפּ-הייזישן און שייכות מיט אן אויפגעקומענעם אַז מ'זאָל אים מאַכן צומעגלעכטער. אויף אַן אנדער אַרט זאָגט דער תּלמוד: וואָס דער סיי-מאָוואָר גיסט איבער אין זיין זידן, גיסט ער אויף זיך אליין. דאָס הייסט אַז אין מאַכענעם פון רגוה טוט מען זיך אליין אן אומאנגעלעכעליכקייטן.

אויפן תּלמודישן הומאָר האָט זיך שפּעטער אנטוויקלט דער קלוגער גרייטער הומאָר. א הומאָר וואָס איז באַניצט געוואָרן מיט גרויס היסטעריאָס און וועלכער האָט אונדז איבערגעלאָזט גייסטיקע ווערטלעך פון פּראַמינענטע רבנים פאַראַטראַזירט. דיק א פּערזאָנע פונעם גרויסן ווילן, לאַמיר זאָגן אַז זי דאַנקט ווערן נישט פאַראַייביקט דורך מערלעכטן זיך בראָגן, נאָר דורך א קלוג גייט-רייך ווערטל, ארויסגעזאָגט ספּאַנטאַן, אין א דרשה, א פּילאָגנדיקע באַמערקונג, אין א שבת-דיקער דברי תּורה, אויסגענומען און איינגענומען פון מויל צו מויל דורך די חסידים האָט דאָס ווערטל דורכגעפאַלט וועלכן און צייטן, ארויס-ווייזנדיק זיך פער דויערהאַפטיקער ווי פערמלעכטן צי בראָגן. לאַמיר נעמען צומעקלעכט צוויי ביישפּילן: דער רבי ר' נתנלי פון ראפּשיץ האָט אַמאָל געזען ווי א ייד שלאָגט זיך מיט די פּויסטן אין קאפּ בשעת ער דאוונט האָט ער געזאָגט: גוט, טוט ער! ווייל אויב ער שלאָגט זיך ווייל ער האָט באמת חרטה אויף זיינע חטאים, דאן וועט אים ער ברונגן שום עולם מכפר זיין. אויב ער פלאָגט זיך אָבער נאָר אַז די מענטשן זאָלן אים זען - דאן איז ער ווערט די פּויסטן וואָס ער גיט א חסיד האָט אַמאָל געפּרעכט לעס גערער רבי:

פאַרוואָס וויינט מען ביים פּסוק, "אדם יסורו מעפר וסופו לעפר"? דער מענטש שטאַמט פון ליים און זיין סוף איז ליים, ס'וואָלט געווען פאַרשענדלעך צו וויינען. ווען דער מענטש זאָל געווען שטאַמען פון גאָלד, למשל, און זאָל צום סוף ווערן ליים, אָבער ער ווערט נאָר נאָר דאָס וואָס ער איז אַמאָל געווען... האָט דער רבי אים געענטפּערט: דער מענטש שטאַמט טאַקע פון ערד, אָבער ביי זיין לעבן דאַרף ער שטרעבן צום הימל, צו דערהויבן זיך גייט-טיק, ליידער געלונגט עס אָבער נישט פאַר פיל מענטשן. זיי לעבן אומזיסט און בלייבן דאָס וואָס זיי זענען געווען: א הויפּט ליים. אַס פאַרוואָס מ'וויינט ביי דעם פּסוק.

ס'קאָל אָבער זיין אן דער בעסטער אויסדרוק פונעם יידישן הומאָר זאָל זיין דאָס שטעטל, דער אַנאַנימער פאָלקס-מענטש, דער אַרעמער ייד וואָס איז געווען אונטערגעקניק דעם פּריץ, דעם אלמלע-האָט נעפּונגען אן ערש-מקלס אין הומאָר, אזוי אַס די רעאליטעט האָט זיך ווי אויסגעוואַכט ווייניקער סרויעריק, דער פּאָליציאנט מיט ווייניקער רציחה דער פּריץ נישט אויף גיריק, מיט אַז ביטערן שטייכל האָבן זיי אַס די אלע אויפגעלעזט, אין זעלבן ביי-טערן געלעכטער פון יענע וואָס האָבן אויסגעהערט זייערע ווייזן.

אומזיסט זיך, אַז דאָס שטעטלדיקע הומאָר דרייט זיך ארום מיקראַסקאפּישן וועלטל, ווייל אירע פאַרוואַניער האָבן דאָס שטעטל זייערע נעהאַלטן פאַרן צענטער פונעם אונדזערס, און דעם זיין פון זייער זיין. אַס, למשל, די אַנעקדאָס: די קהלה פון אן אַרעם שטעטל, אזוי ווי אלע קהלות זענען געווען, האָבן געשיקט קיין פאַריז א ייד, כדי ער זאָל דאַרען זאַמעלן געלד פאַר זיין ווען ער האָט זיך צוריקגעקערט, האָבן אים בא-גענגט אויפן וואָקזאַל אלע יידן פונעם שטעטל: נישט יעדן איז באַשעסן אַז רייזט צו זען פאַרזיך! אלע האָבן אים געשטעלט פראַגעס: וויאזוי איז זיין פאַריז? ווי לעבן זיך די פאַריזער? וואָס עסן זיי? וויאזוי קליידן זיי ניד? מיט איין וואָרט: וואָס טוען זיי?

— די פאַריזער יידן? — גענטפּערט זיי דער ייד געלאָסן — וואָס זאָלן זיי טון? זיי טוען דאָס זעלבע וואָס מיר: שבת רופּען זיי זיך אַס און א גאנצע וואָך ארבעטן זיי... עפעס אנדערש וואָס ווילט איר זאָגן זיי וואָס?

דער תּנ"ך, דער תּלמוד, די רבנישע ווערטלעך, דער הומאָר פונעם אַפּאָליקן יידישן שטעטל, שלום-לייכטס און די כּעלעמער נאַרצנים, הער-שעלע אַסטרעאָליקע און פיל אנדערע זענען דער אויסדרוק פונעם יידישן הומאָר. דער וואונדערלעכער פּערסאָנאַש וועלכער האָט איין פנים וואָס לאַכט און דאָס צווייטע וואָס וויינט.

בית-בית

של היהדות הרתית הרומנית

★ ב"ה י"א אדר ב' תשל"ג, בוקרשט מספר 295 דרשבוטון ★

מחופשים...

האשוריות כפורים ההיסטוריונים יחזרים רצו להראות לאחש-חורש שאם הם נבונים לאכול בסעודתו כנויים, ולתהנות בסעודתו שאין גויסים לזה-דומה, אים מדרסוקים בבשר-רוחם של המאכלים הם כשהם לקחו חלק במשתחויה של אותו רשע ופושע, ואכלו סעודתו של אחשוורוש והשתתפו בהור-ללותו, השתתפו גם לצלמו של המן, שאלו מריפות עד להשתתפותו לאליל המרד, אין מרחק רב, מרדכי בלבד, "לא יכרע ולא ישתחוה" לבסוף. אחרים מראה רצו למצוא הן בענין המן ולהראות לו כי אין הם מקושרים לדת ישי-ראל, ולא בלבד לצד הדתי, התחשבו אלא גם לצד הלאומי. ובשעה שאחשוורוש השתמש בכלי המקדש במשתחויה ההור-ללות של - לא קמו יהודים באותן המשתאות, אלא מהלך לא עזבו את המשתאות, אלא המשיכו להשתתף בהשתתפותם של הפרסים עם אחש-חורש, ושתי השתתפות כן כד הוא הסדר: כשחפרקים מהאגדה התורנית, מתפרדים גם מאני האלומים, אין אועד-ישיש לאני הל-אומי, אי האלומים היהודים שרשע ופושע, לא אכזר, "אלקד" שסמך את מיניו המן, כמו שונאי ישראל בכל הדורות, שאז את החוקי היהודי אחר בזה חופצו ה"חיות שנהגים לאורחיהם" לא להם ועל ידי כך מהיהם את גויזתם של הגוים הא-מיתיים, הוא ידע את הא-היהודית של ישראל לא ישר"ב, בנצח" לעולמים, אז על פי

הנה ישראל הוא ימים ימיסה, מנהג קרמנים, לתחשט כפורים בכ-הנה, והמנהג הרב"א, אכס, מנהג זה לאכול ולשתות סתור המנהגים, לכן לא יכרע על הסוד, כי גם למורה מוכה יש גבול שאסור לעבור עליו. במו בל מנהגי ישראל ראו גם כשהם זה של התחשיות בפס - הנה, הבאה לכר את תאדם מישראל משה, הנהגה באורח חיי. התחשיות על הפנים או לגבס הן רק, "התחשיות" כשהתחשיות משה, למסכות ולחשט המנהגים - המתחשט הוא למי אחר סבה ישראל אינו מתנהג ואינו מתחשט במסכות של הפנים וכל ישיש התחשיות השתתפות משה, ונבנה אי שם עובד בלב משה, בהשגחה שנתה ב"א. אין לומר, אפוא, מחפצו-ניונו של האדם על פנימיותו, אל תבסס אל מראהו... רב זה אינו ליסוד כלפי אחרים בלבד, ההוא את המנהגים והדעות לרין את האדם לפי התחשיותו, הוא בא ללמד כל אדם הוא לעצמו, שחשט תמיד אצל עצמו את הנקמה הפנימית שלו, שית"א אצל עצמו את "אני" שלו כשהשגחה נפשו הוא ולא כשהשגחה את אחרים, חולך עם הורם וחי כמו ייבולם חיים, האדם צריך לכוזר השתתפות עם הורם בניגוד "האני" העצמי שלו - פי-רשה התחשיות, פסיכה, לחופש לעצמו.

אומרים יום - כיצד ימים כפורים, כמו ששפורים התחשיות אינה התחשיות, יהיו אצל כנויים, כך יום הכיפורים על האדם להשתחרר מחיובותיו ולשוב לפנימיותו, להקל אלקי שפועל שבו, להקל את עשייתו של האדם, בזה, שמוח האדם את הבחנה, הדברים אכזרים אל כלפי החרד בלבד, כי אם גם כלפי הדברים, כלפי העם.

לא יהיה בלבד עלול להיפטר כל-עם כשהוא שוכה את עצמו, עצמיותו וכופה את דעתו להקנות את אחרים, ולחיות "בכ"ם" עד שהוא מתחיל להשוב שמו: שיקבל מאחרים הוא במדיניותו, כמו שחז"ל אומרים: ישיש שנושע עצמו בעל מום אינו עובר מן העולם, כש שנושעה בעל מום, - אלא גם העם עלול לאבד מלכותו מני העם ששהי שוכה את עצמו, את עצמיותו, ויבילידי נכרים ישי-פיקי, עד ששוכה עולמו הוא ועלול לעבור מן העולם. יתר על-כן: אלה שהוא מודה אותם נחשים לו לשונאים... אינם רוצים ש"יכנסו מתחומם, אינם אומרים שמחקים אותם... אז אדם החרד, אינו אוהב "השגחה משה, אחר, רואה בך לעל כל...

בן היו רבנים גם בימי

"לאור התורה"

מאת מצבם החברתי הפוליטי ועם מצב חולשת אופי. עומד הוא הרב הכולל, על רכונו ומשמיע מדרשותיו בפני קהל עדתו, בימי חג ומועד, בימי ששחה וכימי אכל. כל האירועים בלילה היהודי מעלה הוא בפני שו-מעיו בלחש חבבורי. הדברים המובאים בספר כסונגים יפה, ייש בהם כהי-רות המחשבה, בשינוי עז, ולשיא ההתרגשות מניע-בחה-לות: את הרובל העם בתקופת השואה, החלק הזה בספרו הוא מכנה בישם "זכור" וזמן-כיו את האסונות שפקדו קהילות היהודים ברומניה-ברוא-שן קהילות יאסי שישכחה מיפכ בנייה בפרוץ מלחמת העולם השנייה. בפרקים אחרים קורא הרב לחיובק האסונה בצור ישראל, מתאר בהתרגשות את מעמד

מר ישראל לבנון אחר-מו-תיקי התנע והדרת-לב מית ברומניה וכעת נציג מטרר הדתות מאור חיפה כותב בעתון, "הצופה" מיום כ"ה כסלו תשל"ג את המאמר רלמטה:

הספר "לאור התורה", שיצא לאור בבית-שט, שם מסובס בהנהגת של הרב ד"ר דוד משה רון, קרעה הרוחני של משה רומנו, נאה בצורתו ויאה בתוכנו. בספר באימיו הכתובים של "הספר בבית הנגמט, קוול" ומעל במות יגרות כרחבי המדינה, מסות ותיאורי-דמו-יות נבילות ואישים מר-זיים ותורבותיים שונים. הרב ד"ר רון מברר כאיש דינאמי הירגע להלך על חבל רק ובו בזמן לומר את אשר עם לובו רבירים שבני אדם חוששים לומר אותם, אם

המן פועל לכן לאחשוורוש: "ישנו עם אחד מסור ומ-פורד בין העמים בכל מדינות, מלכותו ודתיים מכל עם, ואת דתו הפלד אינם עושים". עמנו של המן הוא: ישנו עם אחד שלמרות שהוא מסור ומפורד כהור הרבה מדינות, הוא בכל זאת עם אחד, אינו מתחיל ואינו חרל להיות יהודי, בן לעם היהודי. אינו מודה עם העם בתוכו הוא יושב, דתם שונה מרת עם אחשוורוש והמן, ואפילו בשעה שגז אוכלם סרפיות ישותים מינה, אין הם עושים זאת מתוך הודות את דעם רת. והם רז מחקים אותך בחיור ניותם. אבל פנימיותם הם הוירים. איתלם את התחש-יות בלבד, מסיכה שלא הכולים בפניו את פנימיותם היהודית ובתויתם, אף על פי שאובים כשולחנה, הם עז מרבי שאינו כרע ואינו משהחזה, והוא אינו ולא יהיה לעולמים עם אחשוורוש.

דרשו חז"ל בפסכת מגילה (י"ג - ע"ב) "אמר לו ישנו מן המצוות". ומפרש המהרש"א שם מלון שינה, שישנים מן המצוות ומביא בספר "נבטע פנינח" ששמע כאביו, דהנה העושה מצווה בשיוון נפש, באדישות וקירור, אינו מחפץ ואינו מתרגש, ובאמתו לזה הוא שנעשה עיף ויגע בעשות המצווה, כי הלא לסורח ולמשא היא לו; אבל מי שמקיים את המצווה מיושב ושליו, עמקיק לחשוב בה, זה לא יעייף בה יגע, ועל כנון לא אומר הנביא (ישעיה, מ"ם - ל"א): "קוי ד' יחילו פח". אבל אל ההיפוכים מהם כיוון הנביא ישעיה (מב - כב) ואומר: "יולא אותי קראת יעקב כי יענת ישראל". זאת לך ראה, כי לא היתה כוונתך רצינית - העיי-פות. באופן זה מיוסר גם משה רבנו את ישראל ואומר בדרים (כ"ה - י"ח) באם ואהה עיף ויגע, יהיה לך לסימן, ולא ירא אלקים. באם נעלפת מן המצווה דע, שהיך שאינך ירא אלקים. ומעתה זה שולשון מן הן דרשע על בני ישראל, ובאמתו דור ישנו עם אחד ישנים מן המצוות. דהיינו אף אם מקיימן אינו מצווה ואינה לזה ישנים מן המצווה ונעשים עיפים ויגעיים, עד שיגנה חוטפתם מגדול העמקפת והטרתה. שהם סבלים על ידי קום המצווה, על כן אהה מלך אחשוורוש, אין לך לירא לעשות להם. מצמינו שם במדרש על הפסוק: אם על המלך טוב יכתב לאב-דס, אמר ריש לקיש, בשעה שאמר המן הרשע לאחשוורוש, בא ונאכד את ישראל מן העולם (היסלר הראשון) אמר לו אחשוורוש, אין אתה יכול להרע להם, בשביל שאלקים אינו עוזב אותם. בוא וראה מה עשה למלכים הראשונים שהיו לפנינו, שהיו מושטים ומושטים ידיהם עליהם, שהיו מלכים גדולים וחזקים וחר ממנו. והמן סעז, למלך מלכו של עולם אין שזה להניחם, דהיינו שיקום לעזרם ויניח להם מאביהם בעד זה. שהמצוות יגנו עליהם, כי אינם מקיימים המצוות כמצוה עליהם. ועל דברי וקנו מוסף הרב אב"ד א"מ יהודא מילרש שפטרשעני, כי כזה יובו היסב המדרש רבה על מגילת אסתר, "שם עם אחד" - "אחור שנאמר ב' ד' אחד ישן לו". על פי דברי המדרש "אמר רש"י, רש"י וילכו בלי חט ויבקלוס איכה רמו תתרא" ופסיקתא דרב כהנא (פ' סליחות) "כל זמן שישאל עושין רבוננו של מקום מוסיפין חט בפמליה של מעלה", על דרך המקרא "ד' צלח" חללים (ק"א - ה), מה שהאדם עושה, עושה גם כן כביכול. (המלקט: את המלה כביכול מיחסים לאלקים, מיחסים את המונה של אדם, כנון מכללת כשלה, כשברא הקדוש ברוך אה צולמו, לא בראו אה בידו אחת, וכשכא לבנות בית המקדש כבי-כול בשתי ידי, ועוד כמה עינים במדרש בטוי מזה). כמו"הל שנושה, מה שהאדם עושה, ואם כן, אם המה ישנים מן המצוות, אז מאילוי ישן גם כן אותה, שואמר בן אחר.

"גבעת פנינח" מחוננו של האבדק"ק פטרשאטש.

המלקט. ארשה לי להביא כאן מה שהקשה חתני שמחלה בלמדי אתו מסכת מגילה. על מה שפירש רש"י במגילה דף ט"ז על מה שדרשו חז"ל, "שמחה זה יום טוב" ומפרש רש"י, קיימו עליהם ימים טובים; מדרש הדור ימים טובים; היינו ב' לעל דף ה', רש"י בדברי המחיל. אפילו תימא בר יומא הוא" מהימם להסביר אבל יום טוב אי קיבלו עליהם. וכמו שמוכח גם במגילת מחחילה כתוב שמהו ומשחית יום טוב (ט"ז), ולצפוק (ט"ז) - לעשות אוס "ימי משה ושמהה. ואילו יום טוב לא כתוב. הרי כי שישט הש"ס, כי מי פורים אינם נחשבים יום טוב ממש, ואין דרשו משה על יום טוב. על מה שפירש רש"י קיימו עליהם ימים טובים. כוונתו הימים טובים שכתובים בתורה כמו שדרשו חז"ל (שבת פ"ח, אסתר ט"ז - ט) קיימו וקיבלו היהודים, קימו מה שקיבלו כבר. ובדרך צוה מפרשים, "הנהגה נהגה בשושן הבירה" (מגילת אסתר, ח' - י"ד) שתי התורה נתנו בשושן הבירה על ידי שקיבלו אותם ישראל וזה כוונתו ימים טובים רבים.

הר-סיני, שצויר את ההתרה-ישויות הנוראות של הורבן בית המקדש ומעורר בליבות היהודים את התקווה, "שייבנה במרה בימינו". כאחד המאמרים המרשיים-מים בפרס מדרב הרב על ה"עלייה בפר ה"ה", "מזה אלפים ישה צוערת אום נני לפסנות מתור התושה עליה תבער אותנו ה' וז' שאל ההיסטוריה". השאיפה להמחיד את ישראל ראל לעלות ולחיות עלית מתחילה מח"ם סולם יעקב והוא נמ-שכת ותימסד כל עוד האיר-דיאלים של בני יעקב לא נתגששו.

במזמן אחר אה ספרים את הכתוב (תהלים ל"ד): "לכו בנים שמעו לי" וישאל: היה צריך לומר, "בואו בנים ישמעו לי" ועונה רואי, בנים ישמעו לי, בנים לבית הכנסת ביב ח: ומועד, משיבים יותר לרבי התורה וזכרכים סק רוישקה, הישאלה מה יקרה למחרת הנה כשעוזבים את בית ה', האם גם אז תומסד קרושית החיים היה-דיים ואם גם בימות החול האחרים נישא בליבנו אה התורה ומצוותיה?

יש להזכיר את הפסוק, "ויקיימם מימם את ה' אלוקיך" ומצאת כי תירשנו בכל לבבך ויבכל נפשך". שים לב למלה "מימם", הב ינה לעולם שאתה נמשא בעת, ישאור חרוק כל בקדושה, אם מימם תבט את ה', אפשר שתוכה ויקיימם בד "מימם". בדרך זה הולך רב הכולל של יהדות רומניה ומנסה למייד את ליבותיהם של ישי-ראל לאברים ששעמים, הספר בן בבשיה הרומנית הקהילה היהודית ברומניה, מונה כיום שמנים אלה נפיש, בהם מיישים אלה כבוקרשט, בהם נהנים יותר מכל ארץ סוציאליסטית אחרת במזרח אירופה, מידותם הם דתיים והחפץ בולחן יהודי-יהודי. הפדרציה של הקהילות הי-הדות נשאינה הוא הרב ד"ר דוד משה רון, מפקחת ודואנת לצדרי דת, אובל ביה, שיעורי תורה, עזה לעצרכים וכן יאר השירותים במבורי בבוקרשט לפני כמה שנים נובחתי לראית: הרב הכולל, ויהאם האדיב של ראשי השלטון אלו.

יהדות רומניה שרששה דפי וזהר בתולדות ההתחשיות היהודית בארץ ישראל לפני 90 שנה, משיבה לקיים קשר עם ארץ האבות. הרב ד"ר דוד משה רון משה באמנה את הקישר הזה ועזות לכד הגילויים בספר המונה הצנינו.

ההצהרה של כורש

שנה אחת לאחר שפגלה בבל ביד המלך הפרסי, וארבעים שנה לאחר חורבן בית ראשון, פירסם כורש השני, מלך מפר-סיה, את ההצהרה המפורסמת שלו, הצהרה שית-ציון: "כה אמר כורש מלך פרס: כל המלכות הארץ נתן לי ה' אלוהי השמים. והוא פקד עלי לבנות לו בית בירושלם אשר בירושלם, ויהא פקד עלי ביהודה, מי בכם מל מל, יהי ביהודה עמו, ויטל בירושלם אשר ביהודה נתן את בית ה' אלוהי ישראל, נתן את בית ה' אשר בירושלם" (ש"ק, א', 2-5).

(התרגום הרומני בעמוד 4) כרית עברית עולמית